

Лист за књижевност и науку
List za kniževnost i nauku.

Власник и издаваатељ : Српска Дубровачка Штампарија Др. Грацића и др.
Vlasnik i izdavatelj : Srpska Dubrovačka Štamparija Dr. Gracića i dr.

Уредник : проф. АНТОНИЈЕ ВУЧЕТИЋ.
Urednik : prof. ANTONIJE VUČEĆIĆ.

„СРЂ“ излази у свескама од 3 табака, половином и сврхом мјесеца.

На годину : За Аустро-Угарску • круна 10
" " " Иноземство • " 12
Поједини број изван претплате 80 пара.

„SRĐ“ izlazi u sveskama od 3 tabaka, polovinom i svrhom mjeseca.

Na godinu : Za Austro-Ugarsku kruna 10
" " " Inozemstvo • " 12
Pojedini broj izvan pretplate 80 para.

ДУБРОВНИК. — DUBROVNIK.

Српска Дубровачка Штампарија Др. М. Грацића и др.
Srpska Dubrovačka Štamparija Dr. M. Gracića i dr.
1908.

САДРЖАЈ. — SADRŽAJ.

1. SPILA BETINA.	
Živko	str. 225
2. ПЈЕСНИКУ КРИЛАНУ (пјесма).	
Živko	„ 227
3. СВЕТЛИ ДАНИ (пјесма) (4).	
Маринко	„ 228
4. РОКЛАДНА ŠALA О БРОЈЦИ 2.	
V.	„ 230
5. GOSPAR DŽORE (Dubrovački oriđino).	
Živko	„ 232
6. ПОЈАВА САТАНЕ У ЛИТЕРАТУРИ (2).	
Проф. В. барон Љубибратић	„ 235
7. GARIBALDI I NJEGOVO DOBA (6).	
Prof. W. baron Ljubibratić	„ 243
8. ОПТИМИСТИЧКО-ФИЛОЗОФ. СТУДИЈЕ (2).	
Др. Ј. Кујачић	„ 260
9. МОЈОЈ РОК. КЌЕРИ ОЛГИ (пјесма).	
К. К.	„ 267
10. ОСЈЕНЕ I ПРИКАЗИ.	
Walter Baroñ Ljubibratić	„ 268

WWW.UNILIB.SR

БЕОГРАД

Luka Čelović

БЕОГРАД

СРЂ

SRĐ

Год. VII.
God. VII.

ДУБРОВНИК, 15. јуна 1908.
DUBROVNIK, 15. juna 1908.

Бр. 11.
Br. 11.

SPILA BETINA.

Živko — Dubrovnik.

Ilinštaci su i božja zvijezda zažegla — sve prli oko Dubrovnika u puklo podne.

Gospar *Bete* odavna je ostavio grad i naselio se sa starom rabom Mārom na Pločama, kod svetoga Jakoba povrh srdupine i špilje, te se prozvala *Spila Betina*. Tu je bio namjestio sve što je *makinā* i nekakvih čudnih alata, te se kazivalo da je on vražjega zanata, a u gradu su ga zvali da je filozof, zvijezdar i k tomu: *redivivus* Arkimed ili Euklid, biva metempsikosom. Bilo ih je, koji su u gradu i u to vjerovali.

Kako bilo da bilo, Marin Getaldić prozvani *Bete* bio je velik čovjek, na glasu matematičar, a nije lako, da obični ljudi razumiju te divove, koji se nakon vjekova radaju.

Nije bilo ribara, a da bi pristupio ispred *Spile Betine*, gdje stanuje *Podne Rogato*, i *Bete* se s njime preko podne razgovara, te mu kazuje sve vragolije ovoga svijeta.

I Māra je bila odrta vješticina, jer se ničega ne bojala. Ona ti niže mrtve žabe o mjedenu žicu, pa po vragu oživu i kreću, pa da ti se ne naježi kosa u podne kao u mrklo ponoća.

Ovo je pričao *Bundžo*, naj smjeliji ribar, koji je više uhvatio ondje u špilji *saraka*, *ovrata* i *smuduta*, nego li je u godini dana. Tako ti je *Bundžo* kazivao da je Māra kuhala u ruti one žabe za vraćanje i grdno bajanje, te zna tâ hudoba plahnuti buru kao da je vadi ispod skutića. *Sodati** su se snebivali i krstili na ove teške zgode, a osobito kad je pod zakletvu rekao da mu je plamen povrh špilje i da mu je ispred špilje na ladi progorio jedro na deset mjesta.

* Bremenari, od riječi *soldat*.

Na te će bacanije *šabakar* Lasko :

— Beričeta mi i duše, da Bog da mi gorjela kao ova lula, *Podne Rogato* donese nekakva zrcala i nasloni ih, pa gori i gori; a evo mi je izgorio pelengačice, kad sam istežô šabaku ispred svetoga Jakoba.

— Sve ti je to istina, današnje mi svete nedjeljice. On ti ne vjeruje ni u palicu, a Măra se davno vragu zapisala. To ti je rekô fra Tripo: ne bi dala ni Bogu tamjana — i njega je čiknula, kad je bio *škrabicom* u *limozini* — nadoda Bundžo, a njemu će Pera s kafe:

— A kako li zna čarati: Začarala je Jelicu Jakobušu i pristala je kao pomamna uz Iva Prlabuća, a ne bi ga istjero iz kupusa — pravo ništo. U Jelice su zlatne ruke: tri puta se spravila u gospara Mara.

— Sve ti je to, moja Pere, po vragu — tu i gospodar *Bete* nema čiste prste, jer ti mu Jelica češće nosi na čast po prijesnac. Lasku će Bundžo:

— Nije zaludu gospodar *Bete* neki dan pjevuckô:

Moja Jelice,
Rajska dušice!
Fala tebi i gospodaru
Na časti i daru.

— I ona ti je predrština sad potrkač u gospara *Bete*; on ti mu premješta vražje alate — hoće se *oblamporina* zapisati i tomu drugu, a samo mu se daj nabiti.

To reče Pera i prekrsti se tri puta.

A Kate Cavtačka prihvati:

— Podi, vraže, od moje duše! Sad ti Vragolova *trhana* (lada) ne jedri više ispod Lokruma, zapalio joj je onaj legromanat *lantinu*; pa nije kud kamo, valja se uhiti *Mrkana* i *Bobare*, pa zaokružiti iza Lokruma prama gradu.

Pera će:

— A zašto se, hrdorogo, nijeste prekrstili i zazivali u pomoć svetoga Nikolu putnjika?

— Jesmo, jadna Pere, a Obodani i Konavljeni su se zavjetovali svetomu Ilariju, pa sve utamah.

— I Bog to propušta za naše grijehе!

— *Podne Rogato* gore je od vukodlaka i lorka (i Bundžo pljune), jer ćeš se prekrstiti, a *Podne* će te *Rogato* satrti usred bijela dana.

Oni se tako gombaju i krste, i eto ti iz svetoga Vlaha dum Krile, a za njim s mise trholi Jelica.

Pera će na glas, a da je čuje dum Krile:

— Hoće rijeti — Jelica se još nije upisala tomu drugu!

— A prislužuje u gospara Bete — legromanta i vilenika.

Pristavi Lacko kao u strahu, jer se obrne dum Krile:

— Oprdu otole, halo i ništo jedno! Gospar je *Bete* gospar od gospara i što čini, to je po mudrosti božjoj, Bog mu je dô pamet i glavu, a da slavi svemogućnost božju. On vidi i druge svjetove, a drugi nemogu ni crnu zemlju ispred nosa.

*

I dan današnji se zove *Spila Betina*, to po matematičaru *Marinu Getaldiću-Beti*, koji je — kako kažu Dubrovčani — prvi iza Arkimeda, te je slavno branio Sirakuzu, pokušao da ustornim zrealima žeže lade na morskoj pučini.

Pjesniku Krilanu.

Živko — Dubrovnik.

Sivi sokô diže svoja krila

Do nebeske bezkrajne visine,

Žarka mu je vazda želja bila

Da izmjeri trepteći nizine,

Da prebroji gore i doline,

Kuda šeće Ravijojla vila:

S Velebita do Miroč-planine,

Kud se ori davorija mila...

Oj, Krilane, sokolovo pile,

I Tebi su posestrime mile!..

Živi, pobro, i prebiri tanko,

Kako Stanko jali rajnik Branko,

I Tebi su na porodu bile

Podgorkinje prembijele vile!

Светли дани

— Маринко. —

— 4 —

мојој ОЛГИ.

IX.

Питаш, да л' те волим,
 Да л' те љубим јако,
 А незнаш, да срце
 Стишавам једнако.

Један часак само
 Крај њега кад ниси,
 А оно већ јеца:
 Гди си, гди си, гди си!

Та, крај тебе само
 Оно сретно гуди,
 Кò нејако чедо
 На мајчиних груди,
 А без тебе стрепи,
 Малаксава, пада,
 Кò сироче бедно
 Без помоћи, на̀да.

X.

И одласка, стиже задњи час.
 Хат гвоздени, већ у ватри вџс,
 На одсудни рога чека знак,
 Па у густе да одјезди мрак.

Срце моје језа проби ево,
 Душу терет притиснуо зло,
 Реч застала, телом дрхћем вџс,
 Као задњи ту да ми је час....

И још један трзај, један трен, —
 Парип врисну, јарџм ознојен,
 И воз крену. Замагли се све,
 И падоше крупне сузе две

На образе мога злата, мог....
Збогом, душо, чувао те Бог,
И љубави наше света моћ,
Доћићу ти брзо опет, доћ'!

XI.

Под Требињем меко поље, равно.
По њему се шетасмо одавно
Једне ноћи — о, дивна је била! —
Ја и моја златакоса вила.
И сад истом пољаном крстарим,
Истом стазом, исуим путем старим
Крај градине, по ноћној тишини,
Ал' сад ми се све другчије чини:
Месец сија, ал' не као тада,
Звезде трепте, ал' другчије сада,
Славуј поји, ал му пој не тече
Тако складно, као оно вече,
Кад му песму слушасмо крај луга
Загрљени ја и моја друга.

XII.

Видим је одавде, кроз поноћи вео,
Крај постеље чисте скрушено где клечи
Прекрштених руку, пред иконом малом
У молитви тихој Вогу се молећи.

Видим је одавде спокојно где лѐже,
На грудима топлим грлећ' слику моју,
Са осмејком лаким на блаженом лицу
Кò детенце сретно у слатком покоју.

Видим је одавде.... И у томе часу
К њој ми душа лети, и кò лако платно
По кревету пада и стас јој увија,
И лице и груди и срце јој златно.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

POKLADNA ŠALA O BROJCI 2 U MONARHIJI.

Za zabavu čitalaca o mesojedu pisac šaljivih igara, Roda-Roda, donio je u listu G. T. p. ovo šaljivo tumačenje državnog prava. Tu skoro bilo nemira po ulicama u Zagrebu; novine su pisale svega i svašta, što god komu došlo u glavu. — Neki Holandanin sve je to ozbiljno i pomnjivo čitao, ali sve jednako nije mogao ništa razumjeti i zamoli pisca da mu kaže o čem se radi u Zagrebu. — Pisac koji je bio vještiji, nego što su bili neki novinari, prizna Holandaninu, da ni sam ne zna o čemu se radi; ali se riješi da kratkom poukom o državnom pravu trojedne kraljevine, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, i u opće o uređenju monarhije razbistri sve ono što je bilo tamno Holandaninu i da mu riješi svaku sumnju, te mu kaže:

„Austro-Ugarska sastoji iz dva dijela: iz ustavne monarhije i okupacionog teritorija. — To je posve jednostavno je li da?“

— „Da, tako je“ — odgovori Holandanin.

— „Dakle vidite! Prvi dio, ustavna monarhija, sastoji napose iz dva dijela.“

— „Austrija i Ungarija“, — primjeti stranac.

— „Ne. Sastoji iz kraljevina i zemalja zastupljenih u carevinskom vijeću — i iz zemalja ugarske krune. — Ovo je jednostavno — je li da? . . . A što su zemlje ugarske krune? Prosto dva dijela: prava Ugarska i Hrvatska sa Slavonijom. Ali budi mimogred kazato, prava Ugarska sastoji opet iz uprave prave Ugarske i iz Rijeke; a Rijeku ćemo, da budemo kraći, nazvati svečanom zvaničnom titulom: *Separatum sanctae regis coronae adnexum corpus*, t. j.: Odijeljeno tijelo pripojeno svetoj kraljevskoj kruni. — Nu, ovo su sve sitnice, a mi treba da posmatramo glavnu stvar, Hrvatsku.“

„Trojedna kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija, ne-
mojte se, molim Vas, čuditi, ima dva dijela; jedan je ovdje,
drugoga nema; ovaj drugi dio zove se Dalmacija i pripada za

sada Austriji. Ali i dio, koji je ovdje, sastoji iz dva dijela, iz Hrvatske i Slavonije; ali se Slavonija ne smije napomenuti, jer ona pravno ne postoji.“

„To je isto i sa pravom Ugarskom. I ona postoji iz posve prave Ugarske i iz Erdelja; ali Erdelj državopravno ne postoji.“

„Dovle se sve čisto i bistro razumije; ali poteškoća počinje sa okupacionim teritorijem. I to sastoji iz dva dijela. Jedno je Austro-Ugarska ne samo zapremila, nego još i njim upravlja; drugo je t. j. Novopazarski sandžak Austro-Ugarska samo zapremila. Istina je pako da se onaj dio, kojim Austrija i upravlja, opet dijeli u dvoje: u Bosnu i Hercegovinu.“

— „Ali vratimo se na kraljevine i zemlje zastupljene u carevinskom vijeću. Vjerovali vi, ili ne vjerovali, one sastoje iz dva dijela. Jedan je, veliki, uprav zastupljen u carevinskom vijeću. — Mi ne spadamo na nj. — Ali drugi dio nije zastupljen i zove se „Morsko oko“, te je, kažu, u krasnu smještaju. — Ovim sam hotio natuknuti o prepirci između dvije pole monarhije za držinu kraja u Karpatima, gdje se nalazi krasno jezero koje se zove „Morsko oko“.

— „Poslije ovog predavanja, pripovijeda sam Roda-Roda, Holandanin mi stiska ruku toplo blagodareći a ja telefonovak društvu za spasavanje. Holandanin bješe pobijesnio. On se uобрази da postoji iz dva dijela, te mu je jedan zapremljen od carevinskog vijeća a drugi državopravno ne postoji.“

Nada je da ozdravi, jer mu Roda-Roda nije otkrio sve javne tajne brojke dva u monarhiji, koje bi za uvijek bile upropastile Holandanina. — V.

GOSPAR DŽORE

— Dubrovački oriđino —

— 3 —

Živko.

— I evo me u vas na noćiste, pa ću platit i darovat vas!
U Vrbici ga nijesu poznavali, pa ženica skoči.

— Služite se moj gospodar, po svaki način; ali mi je žo
da mi nema muža doma, a da vam štogod spravimo za večeru.

— Ne gledam to potanko na putu, nego daj malo kobasice, sira ili slana, ne smeta ništa.

— Fala Vam, gospodar, što ste se tako *denjali* (udostojali).

Izvadi mu iz spremne od rešetâ pračiji jezik na taljeriću, a Džore prisnaži i dobro se poštapu — izjede ga svega.

— Vi gospodar, imate danas *apetita*, da bi Vam ga zavidio i papa u Rimu.

— Nemam vazda, nego sam pohodio iz grada radi nekijeh posala s *čirkula* (okružnog poglavarstva), pa ovdje lijepa arija, a u vas čišćahno, pa eto kô od želje omrsio se.

Iza toga će ti Džore zaspati kako puh sve do jutra, dok sunce obasjalo selo.

Ona mu žena, čini mi se Kata Mihova, donijela lijepu kafu, pa tu se Džore opoštenio.

— Fala ti na ljubavi i pričeku, i drugi ću put kad dođem u vas.

I ostavi ispod tundele nešto pôteže, dobro zamotano u papiru.

— Zbogom! — I otrholi o štapiću, kaonuti gospodar od gospodskoga roda.

Kate dobro pogleda u onaj zamotuljak.

— Miho je čudnovat, ne će mi vjerovati; bolje da ga spremim u *buro*.

I tako i učini, a na ugled svijem ženama novoga i staroga svijeta.

Eto i Miha u rućanje doba, čini mi se iz Rožata.

Luka Celović

Ženica ga veselo pogleda i kao da nešto u sebi tajna krije.

— Da si ne ćeš pogoditi?

— Što je, kazuj?

— Bio u nas s ćirkula gospar, prenoćio i ostavio ovo — *denjor* je da ne možeš smisliti.

I preda mužu onaj baholjak. Tako je ona slobodno mislila.

Miho odviše jednu kartu — odviše drugu — odviše treću — četvrtu i petu, a iz šeste ispane čavó s velikom glavicom.

Pogleda žena muža, a muž ženu i umre im riječ u grlu.

Prva će žena:

— E, moj Miho, ne vjeruj više ni svojijem očima.

— A naj manje tvojijem gosparima s ćirkula!

Slobodno mu nije odmah kazala kako je teferičio s jezikom.

Iza podne je bio s one strane u Zatonu, gdje je na dvojedrici Rćanin prodavao vino. Dobro vino s Dingača, mogao si ga rezati nožem, pa Džore prisnažio da pije, a imao je iza čega.

Ocijedio nekoliko bokaričića, a Zatonjani su ga poznavali, pa namiguju vinaru.

— Dosta je, dobar čoviče, opit ćeš se, pa ja ne ću na brodu huke i buke.

— A ti mi daj ostalo od evancike, ne ću ti od gada.

I trehne ti svom silom s pó karantana o brod — a bakrenjak odleti u more.

— Sad si *per Dio* ti kriv, da sam utopio evanciku. Kad si nečovjek, nehodi po svijetu, jer ne znaš što su ljudi.

I Rćanin, da se oslobodi belajeta, dade mu natrag pó evancike, a Džore se zaputi put Orašca, gdje ne znam je li i tu koju sklopitao.

Nije mu bilo toliko stalo ni za Trsteno ni za Orašac, znao je on gdje će na Brsečine, gdje mu je rodak Džovo i Džovuša, tako ih je on zvao, a uz to dobar drug Grujo, biva Baro Andrin.

Pod platnjima je hladovao gospar Palo i dum Kuzma, a Grujo je bio došao kao po vragu u kabanu, te ugledao Džoru na vodi.

— Evo nam i Džore, doće ti, gosparu večeras na posjed u *džardin* — reče dum Kuzma.

— Milo mi je, da ti rečem pravo, kad dode, osobito kad sam zlovoljan, jer ti on bubne po koju *alla Baro Betera* i nasmejem se do mile volje.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

— Jesi li iz grada, gosparu Džore, kako si, kako ti je rodak ?

— Moj gosparu Palo, ti si barem svijestan, pa se čudim što me pitaš za rodake : oni ti je od *fideikomisa* kao žutuga bez repa ili škrpijun u gumnu od žerave. Što hoćeš da ti rečem? *Gens rustica, semper villana fuit* — i s ovijem je sve svršeno. Što pitaš pak za mene, ja sam *prima persona*, ali, moj gosparu, *homo sine pecunia tamquam lucerna sine oleo* — i s ovijem sam svršio.

— Vidi se da lukjernica skili.

I dade mu, a da ne vide drugi, u ruku evanciku.

— Zbogom Vam, gosparu Palo, *addio signor parroco*, žo mi je zamrknut, jer Džovo zatvara rano kuću i avliju ; a što ćeš, u njega su ideje bez ideja; rekô bi Grujo : glava bez glave.

I upute se s Barom put svetog Nikole, a s njima će pristati mali Plosko.

— Što ti se čini, gosparu, od ovoga dobroga maloga ?

— Što mi se čini? On ti je sad kô božijak na šmrlijci, a kad dođem u Brsečine svaki mu kam za mnom kô strijela. Nemoj se, jadan mali, sramiti.

Oni na Livadu, a Bađo gradi pod noć medu.

Baro će mu u šali :

— Duše mi će ti ta meda pasti prije sutra.

— Ne će, čooe, pa neka konj pr . . .

Džore se svrati na Kalac, u Kočulanina, jer je bilo docna, a da daje djeci kaču iz kantule.

Sutra će uraniti Baro i šipom objetelice razvaliti medu, pa će onda na Kalac po Džora.

U to eto ti i Bađa na Livadu, pa udri da se čudi kako je pala meda, što je rekao Baro.

— *Per Dio*, Đore će, ti si Grujo *profeta*; pogodi, kad će Džovu narasti rep ?

A Bađo :

— Konj prdi, prije će se medi dodijati padati, nego meni graditi.

Džore :

— Ovaka ti je *sapienca* i u moga poštovanoga rodaka Džova.

ПОЈАВА САТАНЕ У ЛИТЕРАТУРИ.

— 2 —

Проф. В. барон Љубибратић.

Од монотеистичних ћемо народа нај прије споменути Израелце. У старом завјету не налазимо ниједног индивидуализованог врага. У *Генези* се јавља под приликом змијином, чије су нај главније особинѣ лукавост, злоба и пријевара, по чему му успије да превари и заведе Еву. Надаље долази као зао дух, који својим жртвама изабире поједина лица, да их на зла дјела заведе, и то Божјим допустом, као за казан за њихове гријехе. Тако запушта Господин Саула, на што зао дух у њега улази, мучи га и нагања да убије Давида. У *еванђељу* демон напастује Исуса у пустињи; зли духови улазе у грешнике, али доста је једна ријеч Спаситељева, и они ваља да бјеже.

Интересно је да у *еванђељу* Сатана има значење *најасѣи*. Кад је Исус прије своје муке и смрти рекао ученицима, да има поћи у Јерусалем, гдје ће га један од апоштола издати непријатељима, а ови га осудити на смрт, примјети Петар, да му се то не ће никако догодити. На то Исус *dixit Petro: Vade post me, Satane, scandalum es mihi: quia non sapis ea qua Dei sunt, sed ea quae hominum.* [Math. XVI. 23.] (рече Петру: Иди од мене сотоно; ти си ми саблазан; јер не мислиш што је Божије него људско.)

Нај изразитије ступа Сатана пред наше очи у књизи *Јововој*, гдје нам је предочена борба између неба и пакла. Сатана мрзи Јова с његове крепости; хоће Богу да докаже, да та крепост, ради које ваља да се стиди пред Створитељем, није искрена ни темељита. Сатана цијени, да ће лако моћи уништити ту привидну крепост, и тој сврси тежи све што се с Јовом догађа. Али паклено настојање постизава обратну сврху: прославу божју и његовог слуге, јер се Јов с тешких удараца све више приљубио својему Створитељу. За то и говори: *Et tenebit justus viam suam, et mundis manibus addet fortitudinem* [XVII. 9]. (Али ће се

праведник држати свога пута, и ко је чистијех руку већма ће ојачати.) А другом опет приликом: *Et dixit homini: Ecce timor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo intelligentia* [XXVIII. 28.]. (Гле, страх је Божји мудрост, и уклањати се ода зла јест разум). Овако сатана има да призна свој пораз; ваља да призна, да је побјеђен, ухваћен у властиту замку: *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, et consilium pravorum dissipat*. [V. 13.] (Који хвата мудре у њихову лукавству и намјеру opakих обара).

Књига је Јовова *шеодицеја* у правом смислу ријечи, обрана промисли божје, из које нај јасније избија, да Сатана не може ништа подузети против праведника, ако прије не добије допуст од Бога.

Лаж и превара, то су карактеристичне црте Сатане у овој књизи; очитују се пак нај прије тиме, да Јовове пријатеље хоће да у лажној ноћној прикази увјери, да је свака несрећа посљедица гријеха, и да непорочна човјека никада и никако не може затећи зло. Из тога вади заглавак, да Јов није праведник, него грешник.

Да Јовова књига приказује борбу између неба и пакла, произлази такођер и из прилике, да догађај почиње на небу. Ми видимо Јехову окружена од безбројних анђела, а њима на противној страни стоји Сатана. Анђели ступају пред Бога, као пред својега господара и краља, да приме његове налоге и одмах да их изврше. Али Сатанова намјера није да Богу служи и заједнички с њиме да дјелује за добробит и срећу свих створења, већ да се наруга крепости праведника, а од Бога да добије допуст да људима нашкоди. У овом се очитује управ као Сатана, бива противник. Противник је Богу, јер не ће да призна његов суд о крепости Јововој; противник је Богу, јер руглу извргава све части, што смртници подавају својему Створитељу. Али је такођер и противник људи, јер измишља начине, како да их доведе у напаст, а по том у пропаст. Кад напокон не може да затаји Јовову крепост, лађа се тога, да прикаже Јова и његову толи хваљену крепост као егоизам. С тога наваљује на њега сваковрсном невољом, увјерен, да ће и Јов под тешким ударцима затајати Бога и његову праведност. Али смо већ рекли, да долази до противних резултата, из чега опет избија, да не само нема моћи и силе против Бога, него такођер ни против праведника.

У *Хеноковој* се апокрифној апокалипси перзијски дуализам стопио са жидовским монотеизмом. Зло је по Хеноковој апокалипси еманација добра; али су врагови бунтовници, који се уро-тише проти Створитељу те их је тад свладао.

У Корану, који у главноме није друго него спој католичких и жидовских начела, зло није потекло из бића добра, него се појавило послје пада анђела *Еблиса*, који са својом пратњом може у неким приликама да користи човјеку, али му обично шкоди.

Католичка је црква прогласила опстанак врага догмом, и да није потање означила нити његову физичну нити његову психичну нарав. Већина црквених научитеља не порекоше опстанак кривих богова, него их посматраше демонима, који одвраћаху људе од праве вјере. Услијед ових назора богови се не само под-земни већ и олимпијски прометнуше у демоне. Митолошке пре-доцбе утицале су и на вањско лице Сатане. Фауни, Сатири, Кентаури, Горгоне, Харпије бијаху, по оном што нам је о њима познато из митологије, била су веома згодна бића, да прикажу пропалог анђела. Сатана доби уз то и неке атрибуте, особина старих богова. Као Вулкан и он је шепав; носи трогубац као Плутон и Нептун.

Али не само класична, већ је и германска митологија доста допринијела вањској и нутрњој формацији Сатане. Кад се германски народ покрстио, није се одрекао својих старих богова, већ их је претворио у демонска бића. С једне стране обогатише Гер-мани демонологију женским демонима, а с друге опет стране по-дадоше Сатани бруталних потеза, што нај јасније избија у демону *Роберџу*, те је права инкарнација свих дивљих и необузданих на-гона дивљих Германа. По англосаској су митологији особите ха-рактеристичности демона лукавост, неограничена охолост и твр-доглавост; а по келтским назорима Сатана добива блажи ха-рактер. Прототип је овако блажега пакленог духа *Меалин*, чедо једне колудрице и врага.

Особиту улогу игра Сатана у средњовјечним визијама. Ту га налазимо, гдје се с Богом правда; гдје Дјевици предбацује, да је породила Сина, да спаси човјека, имаше напротив мислити прије на његово спасење, јер је човјек у почетку био анђео; гдје Дјевицу кори, што само њезино име, кад га завапи грешник у смртном часу може да спаси грешникову душу, која је цијелог

смртног живота била у његовој власти; гдје се с анђелима и свецима бори да са собом одведе грешникову душу. Сатана је по својој природи злобан, ма да у овим легендама и визијама Сатана има још сјену хероизма, а једина му је жеља, да насели свој пакао. У легенди о *Теофилу* долази к тому други мотив. Ту Сатана није више охоли анђео, који је развио заставу буне против Бога, ту није више нити мучитељ, нити мучени зао дух, него сам главом долази у везу с људима, имајући увијек пред очима сврху да их упропасти, обећавајући им срећу и земаљско благо. Једино треба да се покорава вољи Дјевице, чији је роб. Ова се јака моћ Дјевичина тумачи толико развијеним култом небеске краљице, колико поштовањем, што су германски народи одавали жени.

Као сваки мотив, тако доби и овај своју комичну страну. Особито у комедијама првих деценија средњега вијека спаде Сатана на просту комичну фигуру. С једне је стране то побућивало смијех гледалаца, али је с друге стране изазивало у срцима народа особита чувства. У својој га ненаображености и дивљаштву није осућивао, већ сјећајући се његове некадашње моћи, а желећи добити и уживати земаљска добра, приказивао му је своје молитве, стално увјерен, да ће га Сатана лакше услышати, јер му је био ближи од небеских бића. Тако сви они, који су вољели небеско блаженство него земаљску срећу, обраћали се у својој невољи на Сатану, и отоле онај велики број уговора углављених с краљем вјечних тмина, о којима толико читамо у литератури почињући од 10. вијека.

С ових промјена у назорима налазимо у новијој литератури двојаки тип Сатане: по једнима је проста комична фигура, ма да га је свладао Створитељ и потјерао из неба. За друге је опет охоли и моћни земаљски владар, који је још увијек толико моћан, да влада над свијетом. Сатана са својим пакленим двором постаде, тијеком времена неопходним елементом свакога епа, било религијозне, било романтичне нарави, особито кад би писац намјеравао да опјева који догађај знаменит по кршћанство, или да ријеши особите проблеме, гдје човјека са својим назорима и тежњама долази у сукоб с неком вишом наднаравном моћи.

Нај прије ћемо споменути Данта. У *Божанственој комедији* Данте увео цијело мноштво митологијских паклених бића, којима је са своје стране дао неке особите карактеристике, узете

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

из кршћанске религије. Такове је демоне или учинио чуварима појединих паклених кругова, или им је повјерио задаћу да бдију, е да се врши одлука божја, или им је напоскон одредио да муче осуђенике. Као у класичној митологији, остао је *Карон* и у божанственој комедији превозаћем осуђених душа преко ријекe Ахеронта.¹ *Минос*, кретски законодавац, претворио се у Дантовој комедији у суца пропалих људи² *Цербер*, троглава паклена неман, стоји на улазу у трећи паклени круг.³ *Плуто*, бог богатства, бдије над расипницима и лакомцима.⁴ Тако исто налазимо још друга пакленска бића, као: *Flegijas*,⁵ *Furije*,⁶ *Medusa*,⁷ *Minotaur*,⁸ *Kentauri*,⁹ *Harpije*,¹⁰ *Gerijon*,¹¹ *Kako*,¹² *Giganti*.¹³

Уз ова демонска бића, те је Данте пренио из класичне митологије, налазимо у њега споменуте такођер и врагове, којима даје атрибуте по кршћанским назорима. Тако су врагови рогати;¹⁴ црни; њихов је поглед страховит; имају крила, те се веома брзо кретају.¹⁵ По нарави су својој злобни,¹⁶ лажљиви, што више пјесник их називље оцима лажи.¹⁷ Као у *Генези*, тако и код Данта читамо о врагу, да је змија, која куша да завара људе.

Владар је пакла Луцифер, краљ свих паклених немани. Да нам покаже како је страховит и грдан, говори нам иај прије о његовој пређашњој љепоти. Толико кад га Антеј спушта у задњи паклени круг, колико, кад излазећи на другу полутку мотри Луцифера обрнута с главом доље, спомиње оба пута његов некадашњи сјај, да покаже каква је наказа сада.¹⁸

Прије него нам га почне приказивати у цијелој његовој грдоби, називље га

La natura ch' ebbe il bel semblante (I. 34. 18.),

а кад га је представио као најгрдније биће у цијелом паклу, завршује:

S'ei fu sì bel com' egli è ora brutto,

E contra il suo Fattore alzò le ciglia,

Ben dee da lui procedere ogni lutto. (I. 34. 34–36.)

Ову опреку између Луциферове првашње љепоте и садање грдобе пјесник истиче често пута у својем епу. У првом кружном

¹ I. 3. 82–84, i 109–111. ² I. 5. 4; I. 20. 34; I. 27. 124; I. 29. 120.

³ I. 6. 13; I. 9. 98. ⁴ I. 7. 2. ⁵ I. 8. 19. ⁶ I. 9. 46. ⁷ I. 8. 52. ⁸ I. 12. 12.

⁹ I. 12. 56. ¹⁰ I. 13. 10. ¹¹ I. 17. 1; I. 18. 20. ¹² I. 25. 25. ¹³ I. 31. 31.

¹⁴ I. 18. 35. ¹⁵ I. 21. 30; I. 22. 115; I. 23. 35. ¹⁶ I. 23. 16. ¹⁷ I. 23. 144.

¹⁸ I. 31. 142; I. 34. 88.

тавану Очистилишта мотри Данте урезане у мрамору примјере кажњене охолости. Први је примјер Луцифер, кога је Бог створио као најодличнијега од свих анђела, али, јер се узохолио и побунио против својега Створитеља, стрмоглавио га Бог с небеских висина у паклени понор:

Vedeo colui, che fu nobil creato
Più d' altra creatura, giù dal cielo
Folgoeggiando scendere da un lato. (II. 12. 25. 27.)

Говорећи о тајности божје правце, опажа да нити анђелима нијесу познате одлуке створитељеве, те надодаје, да Луцифер, ма да први између свих створења, ипак није могао продријети у тајне божје воље, с тога кад је покушао да буде сличан створитељу, био је бачен у пакао:

Non potè suo valor sì fare impresso
In tutto l' universo, che il suo verbo
Non rimanesse in infinito eccesso,
E ciò fa certo che il primo superbo,
Che fu la somma d' ogni creatura,
Per non aspettar lume, cadde acerbo. (II. 19. 43. - 48.)

Љепоту је Луцифера, пропалога анђела, пјесник схватио у најширем опсегу. Од искона био је најљепши између свих анђела, с тога и највише сличан својему Створитељу, који у својим створовима као у огледалу, одразује зраке своје идеје створитељице:

Ciò che non muore e ciò che può morire
Non è se non splendor di quella idea
Che partorisce, amando, il nostro Sire;
Chè quella viva luce che si mea
Dal suo lucente che non si disuna
Da lui, nè dall' amor che a lor s' intrea,
Per sua bontate il suo raggiare aduna,
Quasi specchiato, in nove sussistenze,
Eternamente rimanendosi una. (III. 13. 55. - 60.)

Тако је с једне стране апсолутна љепота Створитељева, с друге цјелокупна љепота створених бића представљала скуп сјаја онога анђела, чије је име било од свјетлости.

У истом ће нам размјеру пјесник приказати грдобу Луцифера, кад је с небеских висина пао у пакао. Луцифер ће по том бити створење у свему сасвим различито од својега Створитеља; бити ће инкарнација цјелокупне грдесије, те се може помислити у свим створовима скупа.

Луцифер је био први између свих анђела, био је *cima delle sostanze pure*, одатле и његова охолост, с које је пао у пакао, притиснут тежином цијелога свијета. Као *verme reo* налази се усред земље, а на себи носи тежину свих гријеха, који извиру из њега. Први узрок његове пропасти бијаше његова охолост, затим преузетност, те жеља да буде већи од Творца, којему се морао клањати. Кад се побунио против Њега, хтио је пореметити ред, који се појавља у свемиру, а потом и уништити ону љубав из које је тај ред био потекао. Његов покушај доказа, да он није схваћао праве везе између Творца и створених бића. Као што је прије својега устанка био први и најсавршенији између свих анђела, тако се пристојаше, да, као зачетник буне, буде бачен у дно пакла, да буде инкарнација злоће и opakости, те у њему има свој први извор.

Данте хтједе у Луциферу персонификовати највећу појаву нереди, те га прикаже као горостасно материјално биће, а налази се у средишту земље, највећма одаљено од неба, те се окреће око свих других небеса. Тако је најбоље могла оскочити антитеза између мјеста, на којем *Dites* почива, и мјеста гдје борави највиша љубав. У небу се очитује материја преобразена у дух, а у дну пакла налазимо дух дегенерован у материју. Овдје се појављује воља за злом, али ограничена и притиснута опачином цијелога свијета; ондје се напротив очитује воља за добрим, ојачана и окријељена свјетлости, хармонијом и радости небеских бића.

Држећи пред очима првобитни ред створенога видљивога и невидљивога свијета, ред који се најбоље очитује у сјајној побједи над побуњеним анђелом, Луцифер, почетак и узрок оному катаклизму, из којег је био произишао пакао, постаде у најдубљим тминама пакленог понора центрична атракција свакога зла и сваке опачине, као што је прије своје побуне био одраз оне свјетлости, од које одсијеваху небеса и бића, те су у њима боравила.

Али не само огромна материјалност, већ и силна грдоба симболизују у Луциферу опреку међу тмином и свјетлости, међу грдобом и првобитном љепотом. И небески су створови велики, што више у размјеру с осталим створовима огромни, али се у цијелом њиховом бићу одразује хармонија. Луцифер је напротив непомичан у огромности материје, која убија у њему сваку кретњу

духа, тако да га Данте, кад из пакла излази на другу емисферу, налази обрнута:

E questi (*Lucifero*)
 Da questa parte cadde giù dal cielo:
 E la terra che pria di qua si sporse,
 Per paura di lui fe' del mar velo,
 E venne all' emisferio nostro; e forse
 Per fuggir lui lasciò qui il loco voto
 Quella che appar di quà, e su ricorse. (I. 34. 121.—126.).

Та нехармонична огромност предочује контрафакцију његове првобитне величине; то је алегорично представљање његовог охолог покушаја у опречи с Богом и са свемиром; то је алегориа зла у извору и последицама, у физичном, интелектуалном и моралном реду.

Како се из овога разабире, Луцифер је код Данта негативна слика Творчева. Та негативност у бићу Луциферову одскаче још више, кад се помисли, да владар паклених тмина нема појма о љубави, дочим је Бог сама љубав.

Luce intellettuale piena d' amore,
 Amor di vero ben pien di letizia,
 Letizia che trascende ogni dolzore (III. 30. 40.—42.)

То сачињава блаженство одабраних душа, које желе и хоће само оно, што Бог хоће, ради чега се ћуте здружене у љубави са Створитељем,

che muove il sole e l' altre stelle.

Луциферу недостаје по томе свако слободно дјеловање; није него оруђе у рукама Бога, који се њиме служи да казни грешнике. Тако га налазимо забијена у леду у задњем пакленом кругу. Мучен, мучи друге: Јуду, Касија и Брута, које троструким својим чељустима раздире:

Lo imperador del doloroso regno
 Da mezzo il petto usciva fuor della ghiaccia;
 E più con un gigante io mi convegno
 Che i giganti non fan con le sue braccia
 Da ogni bocca dirompea co' denti
 Un peccatore, a guisa di maciulla,
 Sì che tre ne faceva così dolenti. (I. 34. 28.—31.; 55.—57.).

Y
E
B
P
S
M
T

GARIBALDI I NJEGOVO DOBA.

(Isp. br. 23 g. 1907. i br. 6., 8. i 9. 1908. „Srgja“)

Prof. W. baron Ljubibratić.

— 6 —

X.

Ministarstvo Rattazzi-La Marmora, koje je bilo iza primirja od Villafranca preuzelo vladu, nije bilo doraslo teškoj zadaći da uredi odnošaje između stare kraljevine Sardinije i novo stečenih pokrajina. La Marmora je bio spravan da odstupi, ne tako Rattazzi, premda se je bio sa svoje *anti-cavourske* politike zamjerio gotovo svim patrijotima. Napoleon sam ne gledaše naj boljim okom Rattazzi-ja radi njegova šurovanja s naj radikalnijim elementima, kojima je stajao na čelu Garibaldi. Ovaj se je već od novembra nalazio u Turinu, da preuzme zapovjedništvo nad narodnom gardom u Lombardiji. Bila naime kraljeva namjera, da utemelji u svim pokrajinama narodnu gardu, da tako uzima pripravnu vojsku, kad bi bio rat, a u isto je doba mogao opet pozvati pod oružje dobrovoljee otpuštene, kad je rat tako naglo bio prekinut. Garibaldi predbacivaše Cavourovim pristalicama, da su oni bili isposlovali od kralja nalog, da prekine svoje djelovanje u srednjoj Italiji. Radikaleci su se stoga nadali, da će se on pridružiti Cavourovim protivnicima, te su, potičući ga da svojim uticajem umiri razmirice među strankama, namjeravali da ga upotrebe kao orude protiv Cavour-a u prilog Rattazzi-ja. Ali se Garibaldi ne dade navesti na takav korak. Pa se lati drugoga sredstva, da stopi zajedno kraljevu namjeru o narodnoj gardi sa svojom idejom o sveopćem narodnom oružanju — *la nazione armata* (oružan narod) — u koju bi svrhu narod imao da doprinese što je potrebno za uzdržavanje i oružanje take narodne vojske. Ali se ta nakana Garibaldijeva nikada ne ostvari, jer diplomacija stade protestovati kod kralja, a ovaj naloži Garibaldi-ju da se ostavi daljnijega rada u tom smjeru. Ovaj neuspjeh Rattazzijeve stranke još više oslabi položaj ministarstva, tako da je prvih januara

1860. dalo svoju ostavku. Viktor Emanuel na to pozove Cavour-a, te mu dade nalog da sastavi novo ministarstvo, u kojemu najvideniji članovi bijahu Cavour, Fanti i Mamiani.

Internacionalne su se veze bile za Pjemonat međutim u toliko popraivle, što se Engleska i Francuska dogovoriše da će upotrebiti svako sredstvo, e da se za srednju Italiju priznade načelo od *non interveno* (neumiješanje), tako da je srednjotalijanskim pokrajinama bilo obezbijedeno pravo, da same odluče o svojoj sudbini. Kad je Cavour to doznao, javi odmah svim sardinskim poslanicima na evropskim dvorovima, da je, budući odgođen na neodređeno vrijeme evropski kongres, jedini način za riješenje talijanskog pitanja to, da se odmah ujedine Emilij-ske pokrajine i Toskana s Pjemontom.

Ove promjene u Italiji bijahu u prilog i Napoleonovoj politici. Kad je naime Napoleon primirjem od Villafranca prekinuo ratovanje, zatraži od sardinske vlade neznatnu ratnu novčanu naknadu, a da ni jednom riječi ne spomene da se ustupi Nizza i Savoja, ma da je to bilo ugovoreno na sastanku u Plombieres-u. Na tu ga umjerenost natjera strah od evropske diplomacije, koja bi se svakako bila oprla teritorijalnom povećanju Francuske. S druge strane uviđao je, da ne može zahtijevati od Pjemonta da se doslovno drži ugovora od Plombieres-a, kad je on prvi bio pogazio taj ugovor. Francusko javno mišljenje naprotiv zahtijevaše da se ustupe Nizza i Savoja kao naknada za ogromne žrtve učinjene od Francuske na korist Italije. Spajanje srednje Italije s Pjemontom dovede pitanje u drugi stadij, jer je tako Pjemonat dobivao više nego je u Plombieres-u bilo predviđeno. Kako Napoleonu ne bijaše moguće da zapriječi spojenje srednje Italije s Pjemontom, držaše opravdanim svoj zahtjev da se ustupi Nizza i Savoja, što mogaše pred evropskom diplomacijom prikazati ne kao posljedicu svojega sretnoga ratovanja u Italiji, već kao političku nuždu, nametnutu Francuskoj od jakog kraljevstva, koje je stvoreno na njezinim granicama. I dok otvoreno govoraše, da će se oprijeti aneksiji, dajbudi za Toskanu, pisaše potajno Viktoru Emanuelu, da će ga u svemu podupirati, ako mu obezbjedi Nizzu i Savoju. U istom smislu bijaše pisao Thonvenel, novi ministar vanjskih posala, ministarstvu Rattazzi-La Marmora. Kad je preduzeo baštinu

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Rattazzijevu Cavour, uvjeri se, da je ustup potrebit, ali je hotio da se prije izvrši aneksija srednje Italije.

Predgovori između cara i kralja 2. februara započеше. U tom se poslu osobito odlikova Nigra, sardinski poslanik u Parizu, kome pade za rukom da ukloni sve zapreke. Ugovor između Viktora Emanuela i Napoleona o ustupu Nizze i Savoje bi potpisan 12. marta, a pretpostavljalo se, da će i stanovnici u općem glasovanju pristati na to djelo. I ako je Pjemonat žrtvujući dvije pokrajine došao za nekoliko koračaja bliže ujedinjenju cijeloga apeninskoga poluotoka, ne može se poreći, da je cijela stvar imala formu kupovno-prodajnoga ugovora, što uvrijedi sve patrijote, a osobito Garibaldi-ja.

Dok se ovako uklanjale sve zapreke, ponašanje Toskane i Emilijskih pokrajina zadivi svu Evropu. U Toskani dobivao je sve više ugleda Ricasoli, a Farini osvoji u Emilijskim pokrajinama svačije srce. To ne malo doprinese, da je svaki reakcionarni pokušaj svrgnutih vladara ostao uzaludan. Sam papa gubio je sa svojega držanja još i ono malo ugleda, te je uživao. Svi su, bez razlike, poštovali u njemu vidljivoga namjesnika Hristove crkve, ali su osuđivali njegove proteste na strane vladare i njegovo staranje da mu se oružanom silom povрати, što voljom narodnom bijaše izgubio.

Engleska postavi u to prijedlog, da francuske čete malo po malo ostave Rim, a da se u Toskani i Emiliji sakupe plebisciti, da tako jednom bude riješeno to pitanje. Francuska pristane na prijedlog, što više nagovori Austriju, da ne izazivlje nikakovih sukoba, i ako poslije ne priznade nove prilike. S prva se Toskana i Emilija opriješe predloženim plebiscitima, jer je narod bio već jednom izjavio svoju volju. Uvjerivši se međutim, da će očitovanje narodne volje djelovati na javno mnijenje Evrope, prihvatiše prijedlog Engleske. Plebisciti su imali biti 11. i 12. marta 1860. Narod se imao izjaviti, da li je za aneksiju s ustavnom monarhijom Viktora Emanuela, ili za separatističnu državu. Na glasovanje bili su primljeni svi neporočni građani, koji su navršili 21. godinu. Priprave su za glasovanje bile opsežne, a pristup k džarama taki, kakav Italija nije bila još vidjela. 15. marta bude proglašen uspjeh glasovanja u Emi-

liji, gdje se 426.000 izjaviše za aneksiju, a samo 756 za separatističnu državu.

18. marta donese Farini Viktoru Emanuelu uspjeh glasanja u Emiliji. Kraljev govor, prožet iskrenim patrijotizmom, izazva burno odobravanje deputacije i pohvalu cijele liberalne štampe. Istoga dana kralj potpisa dekret, po kojemu na temelju plebiscita Emilijске pokrajine postadoše integralnim dijelom sardinske monarhije. 101 hitac topova navijesti to svečano djelo. Farini dobije iz cijeloga Pjemonta dokaze simpatije, a kralj mu izruči *Collare Dell' Annunziata*, naj više odlikovanje što Italija može dati.

15. marta bude proglašen uspjeh plebiscita u Toskani, gdje na 367.000 glasova za sjedinjenje bijaše gotovo 15.000 za separatističnu upravu. Ricasoli 22. istoga mjeseca prikaza kralju ispadak plebiscita toskanskoga. Kralj upravi deputaciji toskanskoj isti odgovor kao i Emilijскоj. Istoga dana potpisa kralj dekret, da Toskana po volji narodnoj postaje dijelom njegove monarhije. I opet 101 hitac iz topova pozdravi ovo svečano djelo, a Ricasoli dobije kao i Farini *Collare dell' Annunziata*.

Svrgnuti vladari srednje Italije protestovaše protiv aneksije. Protestu Ferdinanda IV. odgovori zbiljno i temeljito Guerrazzi. Protestova i austrijski car tvrdeći, da se aneksija opire već opstojećim traktatima. Papa dade po Rimu oblijepiti *breve*, datovan 26. marta, u kojem udari potpunim prokletstvom sve one, te sudjelovaše u otimačini Romagne i aneksiji iste sabaudskoј monarhiji.

Aneksija srednje Italije uznese tako duhove u Francuskoј, da se Napoleon požuri, da objelodani ustup Nizze i Savoje. Cavour htjede da se tom publikacijom počeka, dok se u Italiji izvrše izbori, jer se bojao, da ustup ne bi uticao na iste. Ali se tome opre Napoleon. Tako 24. marta bude potpisan ugovor o ustupu od Talleyranda i Benedetti-ja za Francusku, a od Cavour-a i Farini-ja za Italiju. Već sutra dan bude ugovor štampan u službenom listu Francuske. Prvih aprila upravi Viktor Emanuel proglas na stanovnike Nizze i Savoje, u kojem im je razlagao uzroke s kojih se bio, i ako bolna srea, odlučio za ustup, te ih pozivao, da se u tako kritičnim prilikama

ponašaju na način, da njihova aneksija Francuskoj postane čvrsti vez između oba naroda.

25. se marta izvršiše u Italiji izbori. Ministarstvo dobi ogromnu većinu; u zastupničku kuću ne uđe nijedan klerikalac, a samo malo radikalnih elemenata.

Kralj otvori 2. aprila u Turinu prvi talijanski sabor. U govoru za otvor iznese historijat svih onih znamenitih događaja, te se zbiše od posljednjeg zasjedanja do otvora prvoga talijanskoga parlamenta. Zatim izjavi svoje želje za budućnost domovine, koja nije više Italija Rimljana, niti Italija srednjega vijeka, koja ne će biti više otvoreno polje tuđoj anarhiji, već Italija Talijanaca. Gotovo se svim zastupnicima caklile suze na očima, kad spomene ustup Nizze i Savoje, što bijaše uciviljelo njegovo srce, ali na što je trebalo da se odluči, e da učinjene žrtve ne budu uzaludne. Glede izopćenja iz crkve svih onih, koji sudjelovaše u aneksiji srednje Italije, reče: *Cvrst, poput svih mojih preda, u vjerskim načelima, kao i u poštovanju vrhovnog glavarara crkve, ako duhovna vlast bude upotrebljavala duhovno oružje za vremenite interese, ja ću u mojoj savjesti i u tradicijama mojih preda naći potrebitu odlučnost, da neokrnjenu sačuvam javnu slobodu i moj auktoritet, o kojemu imam položiti račun samo Bogu i mojim narodima.*

Ma da ministarstvo mogaše računati na ogromnu većinu, imadaše ipak dosta javnih, a još više potajnih neprijatelja. To bijahu pristalice Rattazzijeve. Trebalo im samo vode, da naškode ministarstvu. Pošto su se odnošaji između Cavour-a i Garibaldi-ja bili nakon ustupa Nizze i Savoje još više zaoštrili, stadoše se okupljati oko Garibaldi-ja računajući na njegove simpatije u narodu.

Garibaldi 6. aprila zapita riječ za interpelaciju na ministarstvo u pitanju tog ustupa. Cavour se izvuče iz neprilike, govoreći, da će se o tom pitanju moći otvoriti rasprava, kad se komora bude konstituirala. Šest dana kasnije razvi Garibaldi u sveopćoj napetosti komore svoju interpelaciju, dokazujući da se ustup opire prijašnjim ugovorima, po kojima su se Nizza i Savoja bile izručile sabaudskoj monarhiji; da to djelo nije samo nečovječno i odurno, već i pogibeljno ugledu monarhije, sreći Italije i bezbijednosti novoga kraljevstva. Završi

pozivajući se na § 5. statuta, da se glasovanje, ustanovljeno za 15. aprila, ne može vršiti, dok parlamenat ne odobri francusko-talijanski ugovor o ustupu. Cavour se obrani prirođenom svojom lukavosti, te iznese uzroke, s kojih je trebalo odobriti talijansko-francuski ugovor a dosljedno i ustup. Skrajna ljevica, te radikalc i Nizze i Savoje podigoše ogromnu buku na ove riječi ministra predsjednika, ali komora prihvati ogromnom većinom predloženi dnevni red, da će vlada upotrebiti sve mjere, e da se slobodno obavi glasovanje u Nizzi i Savoji.

Glasovanje u Nizzi i Savoji bude povoljno za aneksiju Francuskoj. Na 24.500 glasova za aneksiju u Nizzi bijaše samo 160 protivnih, a u Savoji na 130.540 povoljnih samo 250 protivnih.

Kad se doznao uspjeh glasovanja, uslijed čega ustup bijaše gotova stvar, ustane Garibaldi u parlamentu i drža veličanstvenu protestu, zatim istupi iz sabornice. Njegova protesta i istup ucvijeli sve Talijance bez razlike stranaka, žaleći da su dva tako odlična čovjeka, Garibaldi i Cavour, došli do sukoba.

Pri koncu mjeseca maja Cavour predloži komori, da prihvati i odobri francusko-talijanski ugovor od 24. marta, što komora i učini s 229 protiv 35 glasova. Ogromnu većinu nade i u senatu, gdje na 92 povoljna bijaše samo 10 protivnih glasova. Medutim već drugom polovicom aprila bijaše Viktor Emanuel poduzeo službeno putovanje kroz novo stečene pokrajine: Emiliju i Toskanu. Svagdje nade najsrdačniji doček, najiskrenije izjave ljubavi i poštovanja. Njegova marcijalna pojava, njegovo muževno lice, na kojem kao da se još vidahu tragovi borbe kod S. Martino i Palestro, tako djelovaše na svjetinu, kako se još prije ne bijaše nikada dogodilo.

XI.

Volja i odlučnost talijanskog naroda bijaše nastavila djelo političkog otkupljenja ondje, gdje tjesnogrudna politika francuskog vladara nenadno bijaše osujetila nade svih patrijota. Napoleon niti je hotio, niti je mogao da se iznevjeri svojim načelima o narodnosti, i tako priznade zaključke plebiscita, ma da su prelazili granice ugovora od Villafranca. Ali preporod i otkupljenje Italije ne bijaše još dovršeno. Napulj, Papijska država, i Venecija bile su još uvijek pod antinarodnom vladom. To razumijevaše Cavour, ali politički obziri, i diplomatske od-

luke ne dopuštahu njemu, ministru, da otvoreno radi za otkup spomenutih pokrajina. Trebalo je naći drugog čovjeka, a taj je bio Garibaldi. Napulj je imao naj prije biti otrgnut tudinskoj vladi, a zatim Papinska država, premda se moglo jamačno očekivati, da će Napoleon u tom pitanju protestovati. Na Veneciju se za čas nije ni mislilo.

Bio je baš započeo talijansko-austrijski rat, kad 22. maja 1859. umre u Caserti Ferdinando II. Napuljski, a naslijedi ga na prijestolju sin mu Franjo II. vojvoda kalabrijski, suprug bavarske princeze Sofije. Kad se po južnim talijanskim pokrajinama očito povlačivalo uspjesima narodne pjemonteske politike, u kraljevskoj se palači u Napulju udrilo u plač i jecanje. Mnogi se nadahu, da će Franjo II. prekinuti s antinacijonalnom politikom svojega oca, ali se u tome ljuto prevariše. Tako bude odlučena i sudbina nesretnoga mladoga kralja, kojega burbonske tradicije, opaki savjeti nesposobnih i natražnjačkih ministara silomice gurahu u propast.

Umirući bijaše Ferdinando II. preporučio svomemu sinu, da u kritičnom času pogibli povjeri vladu vještomu generalu Filangieri. Ti se časovi brzo pojaviše. Bilo je 7. juna 1859., kad liberalci u Napulju upriličiše pred očima zapanjene i iznenadene policije političku demonstraciju u prilog Pjemonta. Kralj, smeten od te demonstracije, odluči da spasi, što se još moglo spasiti, te otpusti sve omraženije ministre, a među njima i staroga već nesposobnoga Ferdinanda Troya, a predsjedništvo u novom ministarstvu povjeri generalu Filangieri.

Burbonci bijahu zadovoljni takovim izborom, jer im se činjaše jedini shodni način, da se spasi rasklimano prijestolje; bijahu zadovoljni liberalci, jer zahtijevahu vladu nipošto protivnu narodnim aspiracijama; bijahu zadovoljni i neprijatelji dinastije, jer uvjereni, da će prvi neuspjeh ministra srušiti njega i dinastiju.

Filangieri htjede u prvom redu da izbavi Napulj iz onog toli kobnog stanja potpune izolacije, te da se približi Engleskoj i Francuskoj. Ovoj se odluci opre kraljica-udovica, koja nazrijevaše u Austriji jedini oslon dinastije. Engleski poslanik Elliot i francuski baron Brenier pokazivahu naj bolje raspoloženje prama ministru, i to jer se Engleska bojaše šaranja i rovanja

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Muratovaca, a Francuska, jer Napoleon nastojaše da u južnoj Italiji učvrsti svoj ugled, kojega je gubio u sjevernoj i srednjoj.

U to dođe vijest, da sardinska vlada šalje u Napulj izvanrednoga poslanika, da se dogovori s burbonskom vladom, kako će obje zajednički preduzeti u svoje ruke daljnje riješenje talijanskog pitanja i tako paralizovati Napoleona, čija nakana bijaše da od Pjemonta učini državu sebi ovisnu. Grof Salmour dođe u Napulj 6. juna 1859. Njegova misija, da novome kralju izruči poklone Viktora Emanuela, bijaše skopčana s nalogom, da pripravi zemljište za zajedničku akciju objiju država. Salmour se i Filangieri odmah razumješe, a bijahu složni i sa zahtjevima zastupnika Engleske i Francuske, da kralj ustavnijom nutarnjom i patriotičnom vanjskom politikom ukloni sve povode neredima i bunama. Ali kod ostalih ministara Franja II. ne nađe Salmour nikakove susretljivosti. Što više se Troya, koji kao državni savjetnik sudjelovao u svakom vijeću, čisto i bistro izjavi protiv svakoga novoga smjera u politici, te ne zataja svoje negodovanje, kada grof Salmour natukne, da bi se napuljska kraljevina mogla povećati kojim dijelom papinske države. Salmour se uvjeri, da o sporazumu s napuljskom vladom ne može biti niti govora, ako Engleska ne zaprijeti, da će, ako kralj ne popusti pravednim željama svojih podanika, stati bombardovati grad. Prvom polovicom jula zapusti Salmour Napulj.

Međutim se javljahu prvi znaci oluje na napuljskom obzoru. Tri s regimente Švajcara, te bijahu naj jači oslon dinastije, pobuniše 7. avgusta 1859. General Nunzianta dobi nalog, da uguši pobunu. Buntovnici budu doduše svladani, ali njihov pokušaj pokaza, da dinastično čuvstvo bijaše u vojsci spalo na naj niže grane. Vlada se nađe u nuždi da raspusti pobunjene regimente, koje nadomjesti bavarским i austrijskim plaćenicima. Nego taj pokušaj nije bio prvi, jer su se već nekoliko mjeseca prije, 21. juna, bili pobunili pitomeci liječničke vojničke škole, što je bilo u Napulju izazvalo naj veću uzrujanost.

Kroz to vrijeme bio je Marina izradio ustav, te ga predao ministru da ga pregleda. Filangieri, zadovoljan ustavom, pošalje ga u Pariz, odakle se povрати odobren i od francuskog cara. Po nagovoru barona Breniera prikaza Filangieri ustav

WWW.UNILTS.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

kralju; ali ovaj, ne samo što ga niti ne pročita, već naloži ministru, da se više ne povrati na tu stvar. Filangieri na to zatraži otpust, ali mu ga kralj ne dade, već mu udijeli dopust za nekoliko mjeseca. Baš se u taj čas prosula vijest, da Garibaldi namjerava kroz papinsku državu provaliti u napuljsku kraljevinu. Filangieri zatraži pomoć i savjet u barona Breniera, koji mu obeća, da će Francuska pristati uz kralja ako ovaj primi predloženi ustav. Filangieri pođe opet u kralja, ali ne bijaše bolje sreće nego prvi put. Na to predade svoje dimisije i 31. januara 1860 istupi iz ministarstva. Predsjedništvo preduzme stari knez od Cassaro, koji je već bio pobenvio, a ratnu lisnicu nesposobni general Winspeare.

Prilike u Napulju postajahu sve nepovoljnije. Nakon odstupa Filangierijeva reakcija preote mah, a policija se dovine do tolike moći, da ne bijaše samo pogibeljno govoriti već i misliti drukčije nego se mislilo na dvoru. Mnogobrojne su bile žrtve policijske okrutnosti, ali to nije moglo ugušiti ideju ujedinjenja i sjedinjenja s ostalom Italijom, koja se očitovala u svim slojevima društva. Mazzini se, o kojem se već činilo, da je zapustio svoju republikansku politiku, nade uz La Farina, koji je zastupao ideju političke unifikacije. Oba dvojica su imala istu svrhu, a po svim su se napuljskim pokrajinama stvarala potajna društva, čija svrha bijaše da priprave narod na buduće događaje, e da veliki narodni pokret nade svih spravne.

Uzrujanost je bila osobito u Siciliji velika, gdje revolucionarni pokret poprmi sve više talijanski karakter. U tom pogledu osobito djelovaše na Sicilijance primjer sjeverne i srednje Italije, te je u razmaku od nekoliko mjeseca bio postigao svoju svrhu, i to ne toliko sa sretnih ratnih uspjeha, koliko s odlučne volje naroda. Mnogi sicilijanski patrijoti življahu u prognanstvu, i obavještivahu svoje sumišljenike o narodnom entuzijazmu po ostaloj Italiji. Ove obavijesti bijahu narodnoj stvari tako korisne kao i agenti poslani na otok od sardinske vlade, da osujete šurovanje Muratovaca. Narodna stranka polagaše svoje nade u Garibaldi-jā, koji bijaše spreman da stupi pokretu na čelo. Njegov program, upravljen koncem septembra 1859. na Sicilijance, preporučivaše ideju unifikacije pod žezlom Viktora Emanuela. Uz taj program pristade odmah Rosalino

Pilo, Josip La Masa i Franjo Crispi. Oni se late posla da priprave ustanak na otoku.

U Palermu je imao buknuti ustanak u septembru, ali nesuglasje među vođama učini, da je trebalo odustati od te namisli za čas. Garibaldi, koji je čekaao u Umbriji, da otvori akciju, bude prešno pozvan u Turin. Ma da se za to znalo u Palermu, kao i da je policija ušla u trag uroti, te da se čete približavaju gradu, 10. oktobra 1859. dadoše urotnici ipak znak ustanka. Ali nesporazumijenje između kolovoda olakoti kraljeveima pohvatanje i pozatvaranje ustanika. To ne prestraši patrijote, koji se sastadoše početkom marta 1860. u odbore, da bolje priprave narodni ustanak.

Franju II. bijaše poznato ovo stanje na otoku. On bi se bio mogao lako spasiti, da je stupio u dogovore s Napoleonom, ili sklopio savez s Viktorom Emanuelom. Napoleon, kojega su nemilo uzrujavale pripreme na Siciliji, bio bi rado priskočio u pomoć Franju II. Ali ovaj kao da je hotimice radio, da otudi sebi francuskog cara. Ne samo što je bio dva puta uskratilo potvrdu ustavu, ma da mu je bilo poznato, da je Napoleon želio da ga primi; ne samo da je odpustio Filangieri-ja jedinog čovjeka od karaktera i poštenja, već je očito podupirao težnje katoličkih legitimista, a rado slušao naklapanja španjolskog poslanika, koji mu je govorio o nekoj tobožnjoj svekatoličkoj ligi u slučaju rata.

Ne bolje bijaše držanje Franja II. prama Pjemonu. S osobitoga obzira prama Napoleonu Pjemonat ne bijaše još odlučio, što će činiti u Siciliji, bojeći se da revolucija ne dobi toliki opseg, radi čega bi kasnije bilo veoma teško povratiti je u prave granice. S ovih uzroka posla Pjemonat prvih dana 1860. u Napulj poznatoga diplomatu Villamarina, kojemu je naj bolje bila poznata nestalnost Napoleonova. Njegova je misija bila, da u Napulju započne predgovore o trgovačkoj uniji između obe monarhije, odakle bi se mogla tijekom vremena uspostaviti i politička zajednica. Ali nastojanje Villamarine bude uzaludno, svagdje naide na indiferentnost, što više na otpor. Uvjerivši se nakon tromjesečnog teškog rada, da je svako nastojanje uzaludno, obavijesti o tome Cavour-a, koji 30. marta 1860. upravi na njega upit, da li bi u Napulju mogao uspjeti narodni po-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

kret, kako to bijaše uspjelo u Toscani. Na to odgovori Villamarina, da, i ako je broj Muratovaca i republikanaca neznatan, a ogroman onaj protivnika narodne dinastije, ipak nema nade da će pokret uspjeti, ako Sicilija prva ne razvije zastavu narodne unifikacije.

Da dvor nije shvaćao stanje stvari, pokaza držanje Franja II. prema svojem stricu, princu od Sirakuze. Ovaj se bio pridružio sardinskomu poslaniku, te upravi na kralja pismo, zaklinjući ga da sklopi savez s Viktorom Emanuelom, te da svoj ustav preuredi prema onomu Pjemonta. Ali i to ozbiljno pismo ostade bez uspjeha, što je Villamarina bio predvidio.

Kroz sve ovo vrijeme nije dangubio revolucionarni odbor u Palermu, nego je što više živo nastojao, da ustanak bude što općenitiji. Ustanici su 4. aprila 1860. imali zauzeti grad. Ali policija uđe opet u trag uroti, poprimi tolike i tako opsežne mjere, da oružane čete, koje iz okolice moradahu provaliti u grad, ne dobivši u jutru od 4. aprila ustanovljeni znak, pobjegoše na okolna brda. Jedan se odio vojske sukobi s ustanicima, koji budu potučeni, a neki i pohvatani. Njih 13 bude dovedeno pred ratni sud, osuđeno na smrt i 14. aprila ustrijeljeno. Ustanak bude u Palermu doduše ugušen, ali zato zahvati brzo sela, te gradove Messinu, Trapani, Cataniju, Termini i Piana dei Greci. Uzalud je upotrebljavao Maniscalco, krvoločni predsjednik policije, naj okrutnije mjere, da u krvi uguši ustanak. Videći se nemoćnim pred samoprijegorom ustaša, priznade, da je cijela pokrajina kovačnica urote.

Rosalino Pilo, koji se — kako smo već rekli — prvi bijaše izjavio za Garibaldi-ja i njegov program, boravljaše od nekoliko vremena u Genovi. Na vijest o ustanku u Palermu ukrcu se s drugom Carrao put Sicilije. Bezvjetrica učini, da tek 10. aprila mogaše prispjeti u Messinu, kad ustanak bijaše već svladan. Ma da ih burbonski vojnici progonjahu, ipak obidoše gotovo cijeli otok, svagdje pripovijedajući, da će Garibaldi skoro doći. Kraljevske čete međutim zauzeše redomice izgubljena mjesta, pohvataše ustaše, koji na vrijeme ne umakoše, a zatim ih sud sumarno, bez ikakovog ispitivanja, osudi na smrt i dade ustrijeliti. Franjo II. proglasi nad cijelom Sicilijom ratno stanje.

Garibaldi, pozvan već septembra 1859. u Turin, dobije od kralja nalog, da za čas zapusti svaku ideju o ekspediciji u Siciliju. Zovoljan, ljut i na kralja i na njegove ministre, življaše na svojem dobaru na otoku Caprera, baveći se ribarstvom. U to dobije od Pila poruku, da se makne, na što odluči da pripravi sve što je potrebno za osvajanje Sicilije. Cavour ne zapriječi te pripreme, ma da željaše, da se kogod drugi primi pothvata a ne Garibaldi, čija mu željezna volja i nepopustljivost bijaše dobro poznata. Ali tim veće bijaše pouzdanje kraljevo u junačkoga generala. Na sastanku ugovoriše Garibaldi i Viktor Emanuel, kako će na Siciliji djelovati dobrovoljci i redovita vojska. Položaj kraljev bijaše škakljiv. Diplomatski ga zahtjevi i obziri prama Napoleonu siljahu, da ne uplete u ekspediciju redovitu vojsku, a s druge strane opet ne bijaše mu lako povjeriti svu tešku zadaću okupacije Garibaldi-ju, koji je trebalo da radi jedino sa svojim dobrovoljcima. I Cavour je bio u neugodnom položaju, tako da je s prva namjerao uhapsiti Garibaldi-ja i osujetiti sve njegove osnove. I ako bi takav korak bio protiv njega izazvao bijes i mržnju svih patriota, Cavour bi ga bio za cijelo izvršio, da se nije najenergičnije opro kralj. Dva bijahu uzroka, s kojih Cavour bijaše za odgođenje pothvata. S jedne se strane bojao, da Garibaldi-ja ne stigne ista sudbina kao braću Bandiera i nesretnoga Pisacane; a s druge se opet bojao, da uspjeh ekspedicije ne naškodi monarhističnoj ideji, kad bi se Mazzini i Garibaldi mogli pohvaliti, da su na svoju ruku, svojim silama, bez sudjelovanja kraljeva izvršili naj veće djelo u talijanskom narodnom pokretu.

Ali Garibaldi je bio odlučio da izvrši svoj naum, te ga u tome nije mogao zapriječiti niti obzir prama diplomaciji i francuskom caru, niti pasivno držanje Cavourovo, niti izjava Viktora Emanuela, da mu prilike ne dopuštaju, da stavi generalu na raspoloženje svoju redovitu vojsku. Prije svojega odlaska posla Garibaldi Viktoru Emanuelu pismo, iz kojeg ćemo izvaditi samo jednu rečenicu, jer nam naj bolje pokazuje kako je žalio, što je Cavour s popustljivosti prama Napoleonu — takovo bijaše njegovo uvjerenje — žrtvovao Nizzu i Savoju. *Ako mi sreća bude sklona, pisao je Garibaldi, te Italiji stečem*

novu pokrajinu, zaklinjem V. V., da ne dopusti svojim ministrima da za dobiveni teritorij prodadu koji drugi komad zemlje.

U noći se od 5. maja 1860. sakupi na južnoj obali Ligurije do 1136 mladih Talijanaca, većinom iz gornje Italije, dobrovoljei, od kojih neki bijahu već prije služili pod Garibaldi-jem među *Alpiskim lovcima*, čekajući znak odlaska. Garibaldi je bio u tu svrhu već prije unajmio dva broda kod društva Rubattino, *Lombardo* i *Piemonte*, kojima su zapovijedali Bixio i Castiglia. Sutradan se dobrovoljei ukrecaše te otploviše iz luke *Quarto*, a da vlasti, kojima bijahu poznate pripreme za ekspediciju, u ničemu ne smetoše odlazak.

Jutrom se od 7. maja zaustaviše kod Talamone. Ovdje i u Orbetello ukrecaše pušaka, džebane i ugljena. Dobrovoljcima se pridruži i lijep broj Toskanaca. Međutim nije bilo još ustanovljeno, da li će se čete iskreati na otok ili na kontinentat. Kad bi odlučeno, da se iskrcaju na otok, cijenio je Garibaldi, da bi ekskurzija na papinskom zemljištu mogla odvratiti pozornost papinske vlade od prave svrhe ekspedicije, te da bi brodovlje, koje nosaše dobrovoljce za Siciliju, moglo bez ikakvih poteškoća nastaviti svoj put. Zambianchi dobije nalog, da se iskrcava na papinsko zemljište. Kako je Garibaldi predviđao, burbonska vlada povjerova glasinama, da Garibaldi namjerava provaliti u papinsku državu. Kod Grotte se, u blizini od Acquapendente, Zambianchijeva četa sukobi s papinskim vojnicima, koji je nakon ljutog okršaja potjeraše u bijeg prema Toskani, odakle se kasnije veći dio iste uputi put Sicilije, da se združi s Garibaldi-jem.

Svrha putovanja bijaše otočić Marettimo, naprama Trapani, da bi burbonske lađe, koje križahu oko sicilijanske obale, pomislile da čete namjeravaju iskrcati se na taj otočić, uslijed čega bi se burbonske lađe zaplele među otocima Egadi, kad bi pokušale da zapriječe iskrcavanje, a to bi im otežalo svako kretanje. Naj prva je pak namjera Garibaldi-ja bila, da lađe uđu u Porto Palo, između Sciacca i Mazzara. Nego dobivši od jedne engleske jedrenjače vijest, da su burbonske lađe nedavno zapustile Marsalu, promijenili svoj plan, te odredi, da lađe uđu u Marsalu. U neposrednoj blizini Marsale krstarile su dvije ratne lađe. Na prvi mah pomisli Garibaldi, da su burbonske, i

već je hotio dati zapovijed, da se promijeni tijekom lada, ali upoznavši, da su to dvije engleske oklopnjače, uđe u luku. Baš iskrcavanje bijaše dovršeno, kad se pojaviše dvije napuljske lade i stadoše sipati vatru na Garibaldijevce. Ali sve je to bilo uzaludno, jer zapovjednici engleskih oklopnjača energično zahtijevahu, da se engleski mornari, koji su bili na suhu, najprije ukrcaju u svoje lade. Tako je Garibaldi mogao bez štete od napuljske vatre baciti svoje vojnike na kopno. Pomoć pružena Garibaldi-ju od engleskih oklopnjača bila je indirektna, ali za to moralna posljedica bila je silna, jer burbonska vlada dode do uvjerenja, da *gospodari Okeana* bijahu na Garibaldi-jevoj strani. Burbonski admiral Acton, koji se hvastao, da će u prvom sukobu rinuti Garibaldi-ja u vodu, povrati se pokunjnjen u Napulj, vodeći kao trofej svoje pobjede brod *Piemonte*, a trebalo je da ostavi *Lombardo*, jer se bio nasukao.

Jutrom od 12. maja krene Garibaldi iz Marsale, gdje mu je narod bio pripravio sjajan doček, put Salemi, gdje mu se pridružiše prve oružane čete otočana. Zauzevši dva dana kasnije varoš Vita, sukobi se 15. maja s prvim burbonskim četama kod Calatafimi. 4000 burbonaca stajaše pod zapovjedništvom generala Landi. Misleći ovaj, da pred njim stoje obične ustaničke čete, navali na Garibaldince, ali bude odbijen. Na to se ograniči, da brani čvrste položaje, gdje se bio smjestio. Garibaldinci tada navališe na njegovu vojsku, rušeći pred sobom svaku zapreku. Nakon očajne obrane, Landi-ju se valjalo povući, da spasi ostatke svoje vojske. Ova je prva pobjeda bila, kako je Garibaldi pisao u svojim *Uspomenama*, odlučna za uspjeh cijele ekspedicije. Slava se junačkog generala i njegove hrabre čete pronese brzo kao grom cijelim otokom, budeći svuda pouzdanje u njegovu sreću. Za burbonsku su vojsku pak bile posljedice ovoga poraza strašne. Vojnici izgubiše povjerenje u sebe i u svoje časnike, kojima su predbacivali, da su ih poput marve vodili u klaonicu. U Calatafimi se Garibaldi zadržao jedan dan, zatim krene put Palerma prijestonice Sicilije. Dvije burbonske kolone 24. maja izidoše iz grada da Garibaldija zatvore sa svih strana i unište. Ali im general osujeti plan. Meckel je namjeravao s leda napasti na Garibaldija. Ma da Garibaldi bijaše brojem slabiji, ipak odluči da mu se

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

opre, te se uslijed brze kretnje svojih vojnika nađe kod Piana dei Greci licem u lice s burbonskim zapovjednikom. Prije toga poslao Garibaldi topove i prtljagu put Corleone. Meckel, misleći, da pred sobom ima samo dio Garibaldinaca, a da većina vojske kreće put Corleone, ne navali na generala, već pođe za njegovim topovima i prtljagom, kaneći da se putem združi s drugom divizijom i tako potpuno uništi dobrovoljce. Oslobođivši se Garibaldi od teškog položaja, nastavi put bez osobitih zapreka prema Palermu, a napuljske su službene i poluslužbene novine na sva četiri vjetra trubile, da je bio poražen i uništen.

Kad se u Napulju doznalo za Garibaldijevo iskrcavanje i za njegove pobjede na Siciliji, državno se vijeće sakupi na izvanrednu skupštinu, te svrgne sa časti siciljskog namjesnika Casteleicala, predbacivajući mu nesposobnost i kriveći ga s izdajstva. Ischitella, Nunziante i Filangieri odlučno odbiše ponudu kraljevu, da se prime namjesništva, ma da ih ovaj zaklinjaše, da ga ne ostave u tako kritičnim prilikama. Po prijedlogu Filangieri-ja bude imenovan namjesnikom Ferdinando Lanza, čovjek neznatnih sposobnosti, koji nije bio nipošto dorastao svojoj teškoj zadaći. Njegov položaj bijaše zaista težak. U Palermu nađe potpunu anarhiju; generali mu uskratili svaku pomoć da uguši ustanak, a ista mu vlada u Napulju ne bijaše osobito sklona. U Palermu se već doznalo za Garibaldijeve pobjede; njegov se dolazak očekivao od časa do časa; revolucionarni odbor izdavao naredbe, poprimao zgodne mjere, da grad na zadani znak skoči na oružje. Maniscalco razvio strahotnu energiju, da osujeti sve pripreme za ustanak, ali mu nastojanje bijaše uzaludno. U Palermu je bilo do 20.000 vojnika i 40 topova; pojačanja stizahu gotovo svaki dan; ratna mornarica bila je u luci.

Na prvi se osvit 27. maja prosu po Palermu glas, da je Garibaldi pred gradskim bedemima. Vojska stade na to sa tvrđave Castellamare i sa Palazzo Reale sipati vatru, a oko podneva otvori i mornarica bombardovanje. Stanovnici Palerma odgovarahu na vatru najprije iz kuća, zatim siđoše na ulice, podigoše barikade, jurišem zauzeše tornjeve, samostane i palače, te se utvrdiše. Cijeli grad bijaše bojno polje. U to bijaše Garibaldi već prodro u grad, te postavio svoj generalni kvartir u sredinu grada, u polaču Pretorio. Uslijed ogromnih gubitaka

kraljevci se moradoše skupiti oko Palazzo Reale, a u večer bijaše sav donji dio grada u Garibaldijevim rukama. Sutra se dan nastavi borba, koja, je i ako ne onako žestoka, bila ipak za kraljevce krvava. Kraljevci su se 29. maja mogli jedva još oprijeti, jer im je bilo ponestalo hrane i municije, a svaka veza s Napuljem bijaše prekinuta. Nego niti Garibaldijev položaj nije bio naj bolji. U gradu je bijesnila vatra, a čete razbojničke, te su u onom metežu bile iskočile iz tamnica i domogle se četiriju topova, uznemirivale su toliko njega, koliko kraljevce. Tada iznenada predloži mu Lanza 24-satno primirje, da se pokopaju mrtvi, a ranjeni otprave u Napulj. Garibaldi primi rado ponudu, jer su tako mogli i njegovi dobrovoljci odahnuti. Meckel, koga je Garibaldi tako lijepo bio prevario, pohrli iz Corleone u pomoć Palermu. Njegova divizija osvoji osam barikada, pred gradskim vratima poluče četu ustaša, a bio bi uništio i Garibaldi-ja, da se nije umješao Lanza, tražeći, da se poštuje sklopljeno primirje.

Ovo primirje spasi Garibaldi-ja i obezbijedi uspjeh ekspedicije. Da se nije žacao prepustiti grad anarhiji razuzdanih vojnika i zločinaca, koji su bili pobjegli iz tamnica, bio bi nakon prvih uspjeha sakupio svoje dobrovoljce, obrnuo leđa Palermu i nastavio svoje kretanje kroz otok. Tako nepovoljan i pogibljivan bijaše njegov položaj. Međutim prvo primirje ne bijaše još isteklo, kad burbonski general Letizia predloži Garibaldi-ju, da oružje miruje još za tri dana. Garibaldi primi ponudu. Kroz to vrijeme podigoše ustanici novih barikada i pobrinuše se za bolje oružanje. U to prispije Garibaldi-ju Orsinijeva kolona s topovima i municijom, a jake se oružane čete postaviše pod njegovo zapovjedništvo. Ovako se položaj Garibaldijev sve više popravljao, a kraljevci su se uvjerali, da se dugo ne će moći oprijeti. General Letizia započe ugovaranje s Garibaldi-jem, da mu dopusti slobodan izlaz iz grada. Garibaldi naprotiv zahtijevaše formalnu kapitulaciju kraljevaca, što po direktnoj naredbi iz Napulja bude i učinjeno 6. juna. Kapitulaciju potpisaše s jedne strane Garibaldi, a s druge napuljski general Letizia i Buonopane.

Sicilijanac Crispi, desna ruka Garibaldijeva, živo radijaše oko ustava, da se tako uredi prilike na otoku, kako će nova

vlada što izdašnije pomagati Garibaldi-ja u njegovim daljnim poduzećima. Neočekivani uspjesi junačkog vođe od tisuće ljudi (Mille) zapanjiše cijelu Evropu. Niko se nije mogao oteti čaru njegovog imena, njegove ličnosti. Štovanje se prama njemu kod mnogih pometne u obožavanje, a kod svih u divljenje. Sam mu se napuljski kralj morao diviti. Genova, Pjemonat, cijela Italija ne govorahu nego o Garibaldi-ju, kao o idealnom predstavniku narodne revolucije. Baš u to doba objelodani zastupnik Boggio knjigu, u kojoj prikaza život junačkog generala od Montevideo do osvojenja Palerma. Svak se jagmio, da dobije jedan primjerk te knjige, koja bude prevedena gotovo u sve jezike Evrope.

Cavour, te se s početka pokaza indiferentan prama ekspediciji na Siciliji, doznavši za uspjehe generalove, nije mogao dalje oklijevati, da u svoje ruke preduzme sve niti tog junačkog pothvata. Znajući, kako se ustup Nizze i Savoje neugodno bio dojmio radikalaca, odluči, da ih predobije, stavljajući se na čelo revolucionarnog pokreta. I baš s toga ne zapriječi rad svih onih komitata, kojima bijaše svrha, da Garibaldi-ja opskrbe oružjem i novcem, e da uspješno dovrši započeto djelo. Tako se broj Garibaldijevih vojnika jako umnožio, dobro se oboružao, a velik broj valjanih časnika preduzeše zapovjedništvo nad četama, koje se stopiše u *južnu vojsku*. Da kretanje i opskrbijavanje *južne vojske* bude uspješnije, stvori se i mornarica, gotovo od samih trgovačkih lađa, a pjemonteski časnici dobiše zapovjedništvo pojedinih brodova.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Оптимистичко-философске студије

* * о природи човјековој * *

написао проф. Др. И. Мечников

превео Др. Ј. Кујачић.

— 2 —

Нијесу само философи и историчари, који су примили грчки рационализам, него су се и природњаци, и то најчувенији међу њима, изјавили у истоме смислу. Између осталих ми налазимо истовјетни принцип и у *Дарвина*.¹ Он говори, да се појам о опћем добру може одредити као израз развића веома великога броја индивидуа, који су се у потпуној снази и у пуноме здрављу са свим својим особинама развили до онога савршенства, кога уопће прилике могу допустити.

Један од нај већих и нај ватренијих присталица великога инглескога природњака, *Георг Сајдлиџ*² још се више приближује староме схваћању. За њега се морални и разумни живот састоји у „задовољавању свију тјелесних захтјева без разлике.“

*Херберџ Сјенсер*³ се много бавио анализовањем циља у животу, што га је нај послје довело до заглавка, да морал има бити тако склопљен, да може да учини живот дугим и срећним у такој мјери, како се то уопће може постићи. Исто је тако схваћао инглески философ као критеријум за физичко савршенство човјеково само „нај потпунију примјену свију органа за задовољавање свију тјелесних функција.“ Тај критеријум, у колико се тиче моралног савршенства, не може ништа друго бити него „извјесни додатак опћој срећи.“ У тој се мисли изражава, и ако не потпуно тачно, али ипак врло јасно идеал античног схваћања. Рационални теоретичари свију времена траже основ моралу у човјековој природи, коју они сматрају потпуно добром и савршеном, али су разна религиозна учења сасвим супротног мишљења о њој.

¹ Die Abstammung des Menschen und die geschlechtliche Zuchtwahl. Deutsch von Carus. Stuttgart 1872.

² Die Darwinische Theorie, 2. Auflage 1875., S. 272. Anm. 25.

³ The Data of Ethics, 1879.

Мислило се, да је природа људска састављена из два сасвим супротна елемента, из душе и из тијела. За душу се држало, да је она само по својој битности достојна опће пажње, а тијело се презирало као неисцрпиви извор сваковрсног зла. Из такога су се гледишта развила нај разноврснија мучења и злостављања тијела, која су у многих народа достигла до веома чудноватих и невјероватних размјера. Индијски факири, који су сами себе вјешали запињући оштрим гвозденим кукама у голе дјелове свога тијела, мусломански дервиши и тако зване ајсабије, који су сами себи главу ломили гвозденим маљевима, руски шкопци, који су сами себе шкопили, и многи други, — све то једном ријечи јасно доказује, да ни један од тих случајева није сматрао главном основном нашег животног тока усавршавање наше природе.

Буда¹ је веома јасно и посве одређено изразио своје мишљење о потчињености људске природе. Ушавши једном у женску собу, јасно је схватио појам о нечистоћи тијела, пошто је том приликом видио цијелу слику разног гадлука и у себи истовремено осјетио глас неког корења и предбацивања. Ту је био сасвим на чисто с мишљу о човјечјем тијелу. Увидио је сав свој људски кукавичлук дакле тек онда, кад је раскинуо сваку свезу с разним склоностима и пожудама тјелесним. Прави и потпуни појам о чистоћи добио је тек пошто је прошао кроз цијелу област свију нечистоћа. Увјерио се, да је тијело од пете до главе створено из саме нечистоће, зачело се из нечистоће и од њега се вазда само нечисто рађало. Таква су размишљања довела Буду до заглавка, у коме пита: „да ли има разумног човјека, који не сматра своје сопствено тијело својим нај већим непријатељем одмах, чим га види и позна онаквим какво је?“ (S. 184).

Крајем старогa вијека грчка је теорија о људској природи уступила мјесто новоме сасвим другоме схваћању. Несугласице међу стојцима у погледу на морал а тако исто и на њихово поштовање људске природе завршио је посљедњи стојик *Сенека*, славни савременик Христов, тиме што је сасвим раскинуо сваку везу са старим учењем. Увјерен у моралну слабост и у несавршенство човјеково а тако исто у јогунство и снагу свакога по-

¹ У *Lalita Vistara*, преведено са санскритскога од Fougaux'a „Annales du Musée Guimet Bd. IV., 1884. S. 183.

рока уопће *Сенека* се изразио, да је природа човјекова основана на неваљалој и скроз слабој основи. Та се основа по његовом мишљењу налази у нашем тијелу, које је по себи толико ништаво да не вриједи о њему чак ни најмање мислити. Наше тијело или „месо“ није ништа друго него нека врста љуске, у којој се душа само тренутно и у мимогред зауставља, ради чега се оно никако и не може сматрати њезиним сталним пребивалиштем. Тијело је за душу неки терет, тавница из које она тежи да се што прије ослободи. По *Сенекиновом* мишљењу душа треба да се бори с тијелом, јер јој оно и проузрокује сваковрсне патње и незгоде а она је сама по себи чиста и неповредљива и толико узвишенија од тијела, колико божанство од материје (*Zeller* I с. S. 633.).

Далеко још развјенији дуализам с омаловажавањем тијела и уздизањем душе карактеризује хришћанско схватање човјечје природе. У четвртном и петом вијеку послје Христа то је учење пошло тако далеко, да је борба противу тијела постала неком врстом лозинке. Аскетизам се развио у свој својој снази по цијелој хришћанској свијету. „Борба противу глади, жеђе, сна и умора, порицање свакога уживања, које би човјек могао својим чулима опазити“, а особито се захтјевало потпуно уздржање од полнога сношаја и т. д. Све је то и много сличних других захтјева по мишљењу оних, који су вјеровали, требало испунити, па тек онда да се пође правим истинитим путем живота. Тврдо вјеровање, да је људска природа из темеља покварена, изазивало је у самој ствари жестоку борбу противу ње. Свако је и најневиније уживање кињено и као смртни гријех презирано.

Велика је разлика међу тим схваћањем и оним мирним и веселим тоном грчке философије, која није ни помишљала на каквагод борбу противу тобожње корупције и несавршенства човјечје природе.¹ Та је дуалистичка теорија тако далеко пошла, да су њезини прозелити с тежњом да спасу своју душу пали у погледу физичког живота до нивоа дивљих животиња. Тако су се ти људи издвајали из друштва и као пустињаци лутали по шумама и планинама кријући се по пећинама и разним гудурама, да их не изију дивљи звјерови. Чак су неки, да би боље души угодили, бацали

¹ *Lecky*. — *History of European Morals*. 3. ed. ch. IV.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

одијело са себе и онако голи, често уз то обрасли дугом косом, лутали тамо-амо као год и друге животиње. Тако је у Месопотамији и у цијелом једном дијелу Сирије постојала једна секта под именом „*Иравојаси*“. То су били људи без икаквих станова. Они се нијесу хранили ни хљебом ни воћем ни уопће којом другом из обичних људских храна, него су се скитали по планинама и пустињама чупајући траву и разно коријење. Чишћење тијела сматрало се уз то неким знаком штеђења душе и у свете су се убрајали особито они, који на своје тијело нијесу никакве пажње обраћали. Анастасије с усхићењем прича, како свети Антоније, отац монаха, у својој старости није никад хтио да опере своје ноге (Леску).

Така су учења морала, да како, урођени човјеков инстинкт до краја изврнути и изопачити. Породични и друштвени осјећаји били су до тога угушени, да су се фантастични хришћани понашали невјероватно равнодушно и грубо према својим родитељима, породици и према свим људима уопће. Један је свети био особито поштован само зато, што је био према својим вазда строго хладан и, шта више, дрзак и груб. Говори се, да се један занешењак обратио с молбом монаху *Сизеусу* да га прими у манастир. Монах га је питао, да ли има својих ближњих рођака и пријатеља, — „Имам само једног јединог сина“, одговорио је хришћанин. „Добро, узми и утопи у ријеку свога сина, па ћу те тек онда примити у калућере“, — одговорио је калуђер. Отац нај прије пристане, да изврши вољу и захтјев монахов, али тек у посљедњем тренутку савладала је љубав родитељска и не би извршена воља фанатикова. Ко је желио да буде чланом хришћанске заједнице, морао се чак и домовине одрећи (Леску).

Таки су појмови ухватили чврсто коријење дубоко и широко кроз цио ред вијекова. По мишљењу воће шотске цркве 17. вијека „била је само једна једина ствар, која је могла изненадити, а то је, како се могла уздржати земља, кад је видјела гадну драму, коју човјек на њезиним леђима игра, да се не провали од ужаса и да га са свом његовом гадошћу не прождере; јер заиста нема у цијепом саздању ништа гадније ни одвратније од човјека“. ¹

¹ *Buckle*. — *Geschichte der Zivilisation in England* Deutsch v. A. Ruge. II., S. 388.

Према томе није никакво чудо, што се таким појмовима с једне стране угушивао полни нагон а с друге целибат установљавао обвезним за клир. У Матијевом јевангелију (XIX, II., 12.) стоји написано, како има ушкопљеника, „који су се само ради небеског царства ушкопили“. То је свето мјесто доцније двојако тумачено: Једни су га објашњавали као својевољно одрицање од брачног живота. Други су се међутим држали буквалног значења јевангелистових ријечи, те су због тога кидали своје спољне полне огране или цијеле или дјеломице толико, како нијесу били никако већ способни за полни сношај. Женским су кидали сисе мислећи, да ће тиме полни нагон бити потпуно угушен. Свакако је руска секта „шкопци“, која је била доста јако раширена, најбоље протумачила јеванђељске ријечи. Учење апостола Павла (I. Коринћанима VII, 8, 40) да нежењени и удовице не ступају у брак, било је одма као строга заповијед испуњено. А већ од четвртог вијека је католичка црква почела примјењивати целибат, који је тек у 11. вијеку ступио у потпуну снагу (под Грегором VII).

Рђаво мишљење о људској природи одржало се у католичкој цркви још и до дан-данас. У својој енциклиси¹ „о слободном зидару“, изражава се Лав XIII., „како је људска природа прародитељским гријехом покварена, то је она далеко више наклоњена свакоме пороку него ли врлинама. Зато је веома потребно, да онај, који жели да је достојан части и поштовања, живо и вољно угушује све своје нагле душевне покрете и захтјеве а страсти стави под власт свога разума“.

И у вјештини се огледало хришћанско схватање људске природе. Вајарство, које је стајало у староме вијеку тако високо и које је тако тијесно било везано с грчким учењем, пало је у хришћана брзо и веома ниско. У источном дијелу римског царства оно се држало дуже; међутим је у Италији већ у 8. вијеку било готово сасвим исчезло. Сликарство се држало дуже, али је зато морало особитим начином и у извјесним правцима узмаћи назад. Тако су сви вјештачки производи италијански из доба Каролина показивали врло грубу равнодушност према свим природним облицима а тако исто и велики недостатак у складности и осјећају

¹ De secta Massonum, Parisiis 1894., p. 9., цитирано из Brunetière, Revue des deux Mondes, 1895., Bd. CXXVII., p. 116.

WWW.UNCLIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

љепоте. Затим је доцније италијанска вјештина пала још дубље. „О изучавању природе, о потреби да се што подробније изучи људски организам, није баш никоме ни на ум падало. Неко извјесно вријеме, кад се вјеровало, да се свуда уплиће утицај надприродне снаге и кад су сва посматрања истицала из сасвим грубе супротности свему небесном и земном, није се могао ни у вјештини одржати правац у границама физичке законитости свакодневних природних појава.“¹

Не може се већ ни најмање сумњати у тијесни међусобни одношај међу презирањем човјечје природе са стране хришћанског учења с једне и јаким опадањем средњовјековне вјештине с друге стране. *Тен*² карактерише то вријеме овако: „ кад човјек посматра разне слике на прозорима саборних цркава, изгледа му као да се човјечја раса сасвим изродила и као да је људска крв посве изводњела: јектичави свеци, осакаћени мученици плоскогруде и дугоноге женске с коштулавим рукама, испивени и измождени пустињаци, христове слике као измрцварене кржаве глисте и још цијела гомила до крајности тужно снуждених и опестрених ликова, који у потпуној мјери изражавају кукавну унакаженост, страх и крајни кукавичлук итд. — такав је у главном израз тадање вјештине.

Средњовјековна је вјештина падала све дубље и дубље, док најпослије није ренесанса својим обртом и повртком грчком духу одједном стала злу на пут. Руковође вјештине у тој епоси били су у исто доба и научари, који су се бавили математиком и примјењивали разне методе мјерења. Такав је био *Алберти*, *Леонардо-Давинчи*, *Михаил Анђело* и други. Обрт и повратак идеалу грчке вјештине и самој природи повели су опет укусу лијепих облика.

Ренесанса старога духа нашла је одзива у науци а брзо је продрла и у религију, гдје је реформација смјеста узела у заштиту људску природу. Дјела Лутерова обновила су принцип „што савршњијег развића свију снага и функција човјекових“. Од то доба је та мисао постала главним циљем човјечанства. Обвезни

¹ Schnasse. — Geschichte der bildenden Künste Bd. III., S. 577., 584; Bd. IV., S. 718.

² Philosophie de l'art, 4. ed. 1885., II., p. 352.

ценибат би укинут и све жеље и нагони, који су само одговарали природним законима добише потпуно слободну примјену.¹

Поред оних који су једино усљед религиозних погледа презирали људску природу, треба споменути још многе просте и дивље народе, који су сакатили тијело на најразноврсније начине. И сувише би нас далеко одвело, кад би стали ређати све оне процесе, који су употребљавани, да се што јаче унакази и изврне нормални облик човјеков. Етнографски радови и путнички описи пуни су те врсте чињеница. Коса, зуби и усне подвргавали су се цијеломе реду најразноврснијих обрађивања, само како би се што боље њихово причодно стање и изглед покварио и изопачио. Многи су народи бојили своје зубе или су их по неколико вадили, расплавали или ломили, само како би им дали неприродан изглед. Други су опет забадали кроз усне комад дрвета, кристала, кости итд. Описивање татовирања, које су употребљавали дивљи народи, захтјевало би само по себи цијелу једну главу. Лубања, прси, ноге и др., — све је то сакаћено свим могућим начинима.

Како нема довољно основа, да се сви ти поступци припишу извјесном разумном религиозном или философском учењу, то је сигурно, да народи, који су их испуњавали, нијесу ни најмање уважавали људску природу, како су то радили културни Грци, него су чинили сваки по своме укусу и сопственој вољи.

Незадовољство с природним стањем, у коме се налазимо, веома је распрострањено међу људима, и збиља мора се човјек упитати, да ли је могуће наћи неки опћи принцип у тој збрци тако разноврсних схваћања љуцке природе. Идући редови ове књиге радиће да покажу читаоцу, како је питање о природи човјековој вазда јако занимало цијело човјечанство, те је као тако веома велики значај имало у схваћању доба и љепоте.

И заиста је већ вријеме, да се та проблема подвргне рационалом изучавању под надзором најстрожијих научних метода, које се уопће данас могу примијенити.

¹ Reinhardt. — Systzm der christlichen Moral, Bd., IV., 1814. s. 813., Bd. III. 1813. s. 14.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Само ће требати прије него се пређе на питање о човјеку, да бацимо један макар и летимичан поглед на цио органски свијет уопће, јер се надамо, да ће се ту моћи наћи знакови, који ће нам бити на руци при ријешавању главних проблема у нашим испитивањима.

Mojoj pok. kćeri Olgi.*

К. К...ć. — Spljet.

Sustjepane grúdo mrtvih sjena,
Čempresima zemljo ovjenčana,
Tvoja njedra kriju moje čedo,
Olga moja tu je uspavana!

Nani, nani, čedo moje milo,
Sretno li si da te zemlja krije,
Kad na zemlji tvoje majke nije,
Da si živa, kako bi ti bilo?!

Tamo gore u rajskim visinam
Susrest' ćeš se sjènom tvoje mame!
Tam se tebi njeni osmjeh smješi,
Crn je meni poput mrke tame!

Vrela suza, što mi lice rosi,
Čemer moju može P da ublaži?!
Tvojoi mami, čedo moje, kaži:
Kakva tuga srce moje kosi!

* Prigodom posjete njezinog vječitog stana u grobištu Sustjepanu kraj Spljeta.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — ОСЈЕНЕ I ПРИКАЗИ.

Slike iz Danteove Komedije napisao Walter Baron Ljubibratić.

To je naslov druge od dviju knjiga o Dantu, koje je pisac dosad objelodanio. U prvoj nam je podao kratki sadržaj Danteove velepjesni, a u drugoj nam prikazuje razne slike iz iste, a te su: *I. Francesca da Rimini. II. Dante i Vergil. III. Žena u Božanstvenoj Komediji. IV. Grof Ugolino i njegova tragična smrt.*

Gosp. je Ljubibratić izvrсни poznavalac velikog pjesnika, koji ne pripada samo Italiji već cijelom čovječanstvu. U našem se je jeziku malo pisalo o Dantu a uzrok tomu mislim da je taj, što nemamo potpunoga prijevoda „Božanstvene Komedije“. Nadali smo se da će se štamparija Vitaliani u Zadru, koja je objelodanila Buzolićev prijevod „Pakla“, pobrinuti kako je bila obećala, da i ostale dijelove izda, ali do toga nije došlo.

Mi Dalmatinci, koji smo dali talijanskoj knjizi dva najbolja tumačitelja Danta, Tommasea i Lubina, koji imamo dosta izvršnih poznavalaca njegove velepjesni, osjećamo neku prazninu u našoj knjizi, što nemamo potpunog njezinog prijevoda, koji bi trebao cijelome našem narodu jednoga i drugoga plemena, a drugi su narodi davno time gotovi. A možda je tomu uzrok baš što se kod nas u Dalmaciji opće pozna talijanski jezik, nu ipak to ne opravdava nedostatak. „Pakao“ preveo je i Tresić, pa po onim ulomeima, koje je po časopisima do sada objelodanio, možemo kazati, da je zavirio u dubinu Danteovih misli, pa, i ako mu je stih donekle tvrd, prijevod je postao vjerniji. Buzolić je naproti gledao lakoću stila, pa je pri tom morala često trpjeti forma izražene misli. Istina je, da su „Čistilište“ i „Raj“ teži da se prevedu, radi duboke teologije i filozofije, ali ipak Tresić bi mogao i takav teret na sebe uzeti.

Tiskara Vitaliani, kad je izdavala „Pakao“ obećavala je i prijevod „Čistilišta“ i „Raja“. Taj je imao biti biskupa Uccellini. On ima potpun prijevod „Božanske Komedije“. O ovom prijevodu se ne može ništa kazati, jer nije poznato, da je bilo išta objelodanjeno. Mnogi ga hvale, koji su imali prigode da ga vide. Čuli smo, da je u osmercima, da li je istina ne znamo, nu sa svim tim, zadužili bi našu knjigu, kad bi ga štampali.

Prof. Ljubibratić počeo je kod nas donekle sistematično pisati o Dantu. To je vrlo pohvalno i možda njegov rad bude uskoro željenu potrebu jednog prijevoda, a dotle željeli bi smo, da nam pisac podade jednu tačnu ekspoziciju „Božanske Komedije“, hoću da rečem, jedan prijevod cijeloga djela u prozi. To bi bilo veoma potrebno, dok dočekamo potpun prijevod u stihovima jer inače komu dopanu njegove knjige do ruku i započne da ih čita, pročitati će ih nasladom, ali će se malo ko odlučiti da ih započne čitati a još manje potruditi, da ih potraži. Tek kad se „Božanska Komedija“ prevede, tražiće rado prijevod za razumijevanje samog Danta.

U prvom je i zadnjem poglavju ove knjige iznio povjest i protumačio dvije najpotresnije epizode u „Božanstvenoj Komediji“, Franjku da Rimini i Grofa Ugolina. Karakterizuje prvu po najboljim izvorima, prikazao ju je kao ideal žene, ali ideal realizovan, kojoj je ljubav svrha života. U tom je karakteru sva ona samilosna tragika ove žene, koja je nadahnula tolike pjesnike. Isto tako iznio je i karakteristiku grofa Ugolino, koji, protivno nego Francesca, mrzi, al iz te mržnje proističe neopisiva ljubav spram njegove djece. U drugom poglavju kaže nam upliv Vergilov do Danteovih vremena a zatim, kakvu ulogu ima ovaj u „Božanstvenoj Komediji“, a u trećem poglavju iznosi realne ženske osobe, koje utiču u ovom epu. O ženi kod Danta, napisao je i naš Lubin opširno djelo pod naslovom „La donna dantesca“. Držim da je piscu poznato to djelo, koje je jedno od najtemeljnijih u tom pogledu. Ali ga ne navodi između djela, kojima se služio. Svakako ova je Ljubibratićeva knjiga veoma zgodna za razumijevanje Danta, zanimanjem se čita, a postaće u našoj literaturi potrebitija, budemo li, kako rekoh, imali potpun prijevod „Božanstvene Komedije.“

A. A.

„Tršćanski Lloyd“.

Tjednik za brodogradnju, burzu, industriju, iseljivanje, novčarstvo, obrt, osjeganje, poljodjelstvo, pomorstvo, poštartvo, promet, prosvjetu, ribarstvo, rudarstvo, šumarstvo, trgovinu, uljarstvo, vinogradarstvo, vočarstvo. i sve ostale struke narodnog gospodarstva. Godina 1908. Urednik Fran Kučinić. Trst.

piše *Dr. Božo Cvetković.*

Pred nama su 52 broja ovog dobro uredenog lista. Živim zanimanjem pratio sam rad ovog nedjelnog lista već otkad izlazi i konstatovao sam, da list rapidno napreduje. Počeci su bili skromni, ali je napredak bio divan, znak, da će se „Tršćanski Lloyd“ održati, što će biti od koristi za naš javni život. Iz svega rada naime u ovome listu izbija činjenica na vidike, da je njegov urednik znao prikupiti oko sebe stručnih radnika, trajno pozabavljenih svojim poslom i trajno produktivnih u svome smjeru. Nepobitna je istina, da život i rad naših listova više manje zavisi o slučajnome suradničtvu. No preko te je trnovite staze naš „Tršćanski Lloyd“ pregazio i evo ga, gdje junački koraca. To je veoma utješljiva pojava, da se i u nas počelo ozbiljno misliti, što će biti s nama, ako se na vrijeme ne osvijestimo u ovom sudbonosnom i veleznatnom XX. vijeku, pa nam tudinci budu gospodarili našim kućama te mijesili i križali pogaču, kako im se bude najbolje svidelo. Naš dakle političko-gospodarski *raison d'etre* zahtijeva od nas, da se u svim strukama, kojim se bavi „Tršćanski Lloyd“ osovimo na vlastite noge, te da koracamo pored drugih naroda, ako ne ćemo da padnemo žrtvom u boju oprečnih narodno-kulturnih elemenata. I sama narav hoće da se napreduje, i ne priznaje privilegovanih stališa. Svi organizmi, do onog naj savršenijeg, čovjeka, imaju pravo po prirodnim zakonima, da se razvijaju i napreduju; tako i mi. Poznat je program ovog nedjelnog lista koji ide za tim, da osigura i pomogne razviti do što veće savršenosti narodu sve struke narodnog gospodarstva, trgovine, industrije itd. Zaista divan program, oko kojeg je moguće sakupiti sve zanimane srodne elemente.

Da prikazemo rad lista pozabavićemo se nekim brčnim perima, koje smo često lani susretali u „Tršćanskom Lloyd“u. Tko je čitao list, bi će mu često zapelo oko o anonimni potpis „Adriaticus“. To je najsvjetlije pero u onome listu; njegovi su članci uprav majstorski. Svrha je njegovog pisanja, da nas

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

upozna sa svim važnim, u prvom redu trgovačkim tačkama na Balkanu, pa i ostalim cijelog „orbis terrarum“. Njegovom sokolovom oku ne izmakne ništa, što on ne bi pri opisu dotične tačke opazio. Geologija, geografski položaj, klima, naravni produkti, sadašnje stanje, importacija i eksportacija, trgovačka društva itd. dotičnog kraja ili mjesta sve živo u zanimivom stilu protiču jedno za drugim, taman kô brzica rijeka niz éstinu. No on se ne zaustavlja samo kod onih tačaka, te već dosegoše do neke znatnosti, već se bavi i onim, koje još ne poskočiše sa zanemarenosti i pokazuje, kako bi im trebalo pomoći. No tu nije njegova „ultima Thule“. On znade često zamočiti pero i za političko stanje Evrope, osobito Balkana, pa i drugih kontinenata, pa i tu pokazati dubokog mislioca i valjanog razabiratelja stvari. Pokret Muslimana u Indiji, u Egiptu, odnosi Srbije i Bugarske, Hrvatska, Crna Gora, Balkan, ruska duma, sve su članci političkog horizonta, a sve su da se ne stide svoga auktora. Krasni su članci o Malti, Madagaskaru, Rodu, Sumatri, Borneu. Treba samo opaziti pri ovome zadnjem, da nije ovaj otok vulkanskog postanka, kako se to u članku iznosi, nego treba da ga motrimo kao staru masu ko što i obližnji Kitaj. Drugo kitno pero u „Tršćanskome Lloydu“ jest ono Nikole Didolića. Pisac je upravitelj nautičke škole u Dubrovniku pa znade, preko školskog rada i prihvatiti se pera, da napiše lijepu i uspjelu radnju o „novcu i novčanom sustavu“. „Prilike su, kaže pisac, i napredak gospodarstva, osobito dioba rada, zahtjevale da se uvede neko dobro, kao opće sredstvo zamjene i opći ekvivalent vrijednosti, i to se je dobro nazvalo novcem“. Ali ova studija ne zasiže, i u historijat novca, no se bavi samo sadašnjim njegovim stanjem. Pisac opravdava to, tim, što je to svakome, više manje poznato. Pisac je radnjom pokazao poznavanje predmeta. Usto je znao sve začiniti lijepim i lahkim stilom; Radnja može onim koji se žele baviti predmetom više pomoći no debele knjižurine. Veoma mi se svidelo i pero Peroslava Paskievića o Srbima i Hrvatima u Americi. Tu nam pisac crta poznatu istinu o teškoj emigraciji našega naroda u Americi. „Narod se seli tamo kao pomaman, veli pisac, često bez opravdanog razloga, iz puke lakomosti za američkim dolarima. S toga opustiše nam gotovo cijeli krajevi,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

a ima više takovih, gdje naprosto nema odraslih muškaraca.“ Prvi počeci iseljivanja Hrvata i Srba iz Dalmacije i Istre padaju od prilike u pedesete godine prošlog stoljeća. No iseljivanje iz Istre nije ni do danas moglo uhvatiti velikog maha, ali zahvati Dalmaciju u sve većim dimenzijama, što se već čuti kao teška mora na tijelu narodnom. U Hrvatskoj je otpočela, kaže pisac, sustavna emigracija prije dvanaest godina i u onome razdoblju iselilo se iz Hrvatske i Slavonije oko 300.000 žitelja, dakle $\frac{1}{8}$ sadašnjeg pučanstva Hrvatske. Tužno ali istinito. Istina, u malome je ova emigracija i koristila, osobito Dalmaciji, ali je škoda od te selitbe daleko veća. Zbog nestašice radnih sila poskupljuje i zapinje gospodarski rad prilično općenito, a s istog razloga i domaća tvornička i šumska industrija, što silno oslabljuje gospodarstvenu snagu naše otadžbine. No i u nacionalnome pogledu trpimo od te emigracije i to golemo. Jer dok se narod seli u Ameriku, tudinci, a osobito Nijemci i Mađari, naseljuju od emigranata ostavljene krajeve i tu je za njih prava Amerika. Tim pada procenat autohtonog stanovništva a raste onaj tuđeg elementa, kako je to čisto pokazao Fran Vrbanić u radnji: „Jedno stoljeće razvoja pučanstva Hrvatske i Slavonije“ pa Srećko Zindl: „Narodnosno pitanje u Hrvatskoj i Slavoniji“ u petom broju ovogodišnjeg „Savremenika“. Još treba konstatovati žalosnu činjenicu, da ova emigracija nije samo temporarnog karaktera, no sve većma prima oznake stalnosti. Iseljivanje se još događa bez ikakve organizacije, a o kakovim hrvatskim ili srpskim kolonijama u pravome smislu riječi, ne može ni biti zbor. Koja razlika između ove naše emigracije pa one mudro udešene japanske, koja će dobro doći žutomu čovuljku u budućem ali sigurnom americko-japanskome ratu o prevlast na Pacifiku. Dobre informacije strane o stanju naših iseljenika u Uniji daje nam knjiga A. Tresić-Pavičića: „Preko Atlantika do Pacifika“.

Listajuć ovaj tjednik opazit će čitatelj i lijepe stranice o našoj književnosti, kazalištu, novinarstvu, izumima; u jednu riječ o svim pitanjima, što zasjecaju u naš kulturni i materijalni napredak.

Treba još da istaknemo želju da uredništvo uznastoji oko pravilnijeg i biranijeg jezika u listu.

Лука Ћеловић
БЕОГРАД

Luka Čelović
БЕОГРАД
Na znanje.

Pomenbroj (Spomenica) „SRĐA“ o stotoj obljetnici uki-
nuća dubrovačke republike (31. januara 1808) obuzeće **prvo**
pet brojeva lista 1908 t. j. dva za januar, dva za februar i
onaj 15. marta; imaće dakle naj manje **240 stranica**, jer je
gradivo, koje su Gg. Saradnici posvetili ovoj zgodi, **veoma o-**
bilno, Ovo je gradivo i mnogo **raznovrsno** i stiglo je iz svih
naših krajeva. A da Spomenica bude što zanimivija i ljepša,
nijesmo štedili ni truda, ni troška, te će biti **ilustrovana sa vi-**
še nego pedeset slika. Tim smo naročito htjeli da ugodimo
Svakomu, koji je u Srdevu kolu ili kao Predbrojnik, ili kao
Saradnik; **Spomenica će dakle biti odeblja i lijepa knjiga**.

Ali obilnost i sabiranje gradiva i nabavljanje klišea za
slike oduzelo je više vremena no što je moglo predvidjeti i ni-
jesmo dosad mogli da budemo gotovi, te molimo Gospodu Pred-
brojnike da se još ustrpe dok razasašljemo Spomenicu.

U toliko da ne nastane praznina u redu brojeva, razasaš-
ljemo danas *VI. broj „Srda“* od 31. marta 1908, te tako kad
bude razaslana Spomenica, Gosp. Predbrojnici biće u redu s
primanjem lista.

Dubrovnik, 31. marta 1908.

Administracija „SRGJA“.

На знање.

Поменброј (Споменица) „СРБА“ о стотој обљетници укинућа дубровачке републике (31. јануара 1808) обузеће прво пет бројева листа 1908 т. ј. два за јануар, два за фебруар и онај 15. марта; имаће дакле нај мање **240 страница**, јер је градиво, које су Гг. Сарадници посветили овој згоди, **веома обилно**. Ово је градиво и много **разноврсно** и стигло је из свих наших крајева. А да Споменица буде што занимивија и љепша, нијесмо штедили ни труда, ни трошка, те ће бити **илустрована са више него педесет слика**. Тим смо нарочито хтјели да угодимо Свакому, који је у Србеву колу или као Предбројник, или као Сарадник; Споменица ће дакле бити **одебља и лијепа књига**.

Али обилност и сабирање градива и набављање клишеа за слике одузело је више времена но што се могло предвидјети и нијесмо досад могли да будемо готови, те молимо Господу Предбројнике да се још устрпе док разашаљемо Споменицу.

У толико да не настане празнина у реду бројева, разашилемо данас *VI. број „Срђа“* од 31. марта 1908, те тако кад буде разаслана Споменица, Госп. Предбројници биће у реду с примањем листа.

Дубровник, 31 марта 1908.

Администрација СРБА.

NA ZNANJE.

Pomenbroj (Spomenica) „Srd̂a“ o stotoj obljetnici ukinuća dubrovačke republike (31. januara 1808) obuzeće **prvo pet brojeva** lista 1908. t. j. dva za januar, dva za februar i onaj 15. marta; imaće dakle naj manje **240 stranica**, jer je gradivo, koje su gg. Saradnici posvetili ovoj zgodi, **veoma obilno**. Ovo je gradivo i mnogo **raznovrsno** i stiglo je iz svih **naših krajeva**. A da Spomenica bude što zanimivija i ljepša, nijesmo štedili ni truda, ni troška, te će biti **ilustrovana sa više nego pedeset slika**. Tim smo naročito htjeli da ugodimo svakomu, koji je u „Srd̂“-evu kolu ili kao Predbrojnik ili kao Saradnik; **Spomenica će dakle biti odeblja i lijepa knjiga**.

Ko nije pretplaćen na list moći će dobiti Pomenbroj **za 4 Krune** na običnom papiru.

Divotizdanje u kromopapiru stajaće 5 K.

Molimo svakoga ko želi nabaviti Pomenbroj da ga **odmah** naruči

Upravi SRPSKE DUBROVAČKE ŠTAMPARIJE

Dr. M. Gracića i dr. — Dubrovnik.

JESTE LI   PLATILI

CP T SRGJ

Ako nijeste, požurite se na postu
i pošaljite novac

Administraciji „SRGJA“ u Dubrovniku
naznačujući na kuponu za koji rok plaćate za ovaj list.

 Molimo naj ozbiljnije Gospodu Predbrojnike,
koji još nijesu podmirili predbrojbu, ma i da smo ih već
jedanput, štoviše dvaput naročitim po-
zivom opomenuli, da nam svakako tije-
kom ovog mjeseca poštanskom napatnicom po-
pošalju predbrojbu.